ИМ. А.

ШЫН

№ 144 (17945)

2010 чылдың ноябрь 30, вторник

1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

Нийтилел-политиктиг солун

Садар өртээ 5 рубль.

e-mail:shyntuva@mail.ru

АЗИЯНЫҢ АЯЛГАЛАРЫ ЧАҢГЫЛАНГАН

• Тыва Республиканың Чазааның үрер хөгжүм оркестриниң баштайгы көргүзүүзү Москвага болган •

– Ындыг дирижерну университедимге ажылдадып алган болзумза – деп, Москвада күрүнениң культура болгаш уран чүүл университединиң ректору, профессор Рамазан Абдулатипов барык алгырыпкан деп болур. Тыва Республиканың Чазааның үрер хөгжүм оркестриниң Тимур Дүлүштүң удуртулгазы-биле ук университеттиң ак-көк залынга чаңгыс ак дургузунда болган баштайгы көргүзүүнүң соонда хүндүлүг профессор ындыг сөстерни чугаалаан.

Хөгжүмнүң тааланчыг аялгазы чаңгыланып турган.

Рамазан Абдулатипов: «Тергиин-не-дир!»

...аглыг хөгжүмчүлер – Үрер ... оркестрлериниң болгаш ...льдериниң Бүгү-делегей ...циязының президентизи, ...сор Леон Блай (Германия), ...өгжүм оркестрлериниң ... ансамбльдериниң Чөөн-... ассоциациязының прези-... профессор Йожеф Чикота ...я), үрер хөгжүм оркестр-... болгаш ансамбльдериниң ... ассоциациязының прези-... профессор Янис Пуриньш, ... культуразының алдарлыг ...кчызы, уран чүүл эртеми-...дидады Анатолий Паутов, ...ның алдарлыг артизи, ...ор Олег Потапов, РФ-тиң ...лүнүң алдарлыг ажылдак-... профессор Анатолий ... РФ-тиң культуразының ...г ажылдакчызы, Москвада ...иң культура болгаш уран ...иверситединиң үрер хөг-...лгаш ансамбльдер кафе-...ң эргелекчизи, профессор ...й Дудин, Россияның барык ...уннарындан келген он-он дирижерлар бистиң оркестривистиң күүселдезинге үнелел берип, дарын өрү көдүрүпкен, хөгжүмнүң тааланчыг аялгазы чаңгыланы адыш часкааннар.

Хөгжүмчүлер боттарының олуттарын ээлепкеннер. Оркестр дугайында кыска видеофильмни көргүскен. Дирижер Тимур Дүлүш микрофонга чедип кээп, оожум үнбиле Россияның кол үрер хөгжүм оркестриниң соонда тыва оркестрниң үнери улуг алдар-дыр дээрзин демдеглээш, Тыва дугайында, композитор Владимир Тока болгаш ооң «Тайга аялгазының» дугайында таныштырган. Ооң соонда дирижер холберген. Зал шыпшың. Чүгле фотоаппараттар оттары кызаңнаар. Хөгжүм ойнап доозупкан. Адыш часкаашкыннары чыжырт-ла дээн. Свердловск облазындан келген, мээң чанымга орган дирижер: «Кандыг кончуг сагыш-сеткилге дээр аялга боор, эр хейлер!» – деп мактады.

Үрер хөгжүмнүң үделгези-биле күүсеткен сыгыт-хөөмей чыылганнарның улуг сонуургалын болдурган. Софья Кара-оол «Тооруктуг долгай Таңдымны...» ырлап доозуптарга, залга олурганнар шуут тура халчып келгеннер.

Баштайгы көргүзүг соонда көрүкчүлер оркестрге болгаш ооң солистеринге бут кырынга тура адыш часкап байыр чедиргеннер. Рамазан Абдулатипов келген хөгжүмчүлер аңаа Тываның бир онзагай талазын ажытканын чугаалааш, бистиң университетке олар күзенчиг аалчылар дээрзин дыңнаткан. Чөөн-Европа ассоциациязының президентизи, профессор Йожеф Чикота келир чылдың күзүнүнде Венгрияга болур үрер хөгжүм фестивалынче эң баштайгы албан-езузунуң чалалгазын бистиң хөгжүмчүлеривиске кылган.

Магадаашкынның, өөрүшкүнүң, үнелелдиң сөстери хөй болган.

Москвада күрүнениң культура болгаш уран чүүл университединиң тургустунганының 80 чылынга тураскааткан ооң ректорунуң кубогу дээш үрер хөгжүм оркестрлериниң ноябрь 21-де болган конкурузунга бистиң оркестривистиң база киришкени ол. Ооң шаңналы – I чаданың диплому.

Анна ЛАЧУГИНА.

Виталий ШАЙФУЛЛИННИҢ тырттырган чуруктары.

Профессор Анатолий Дудин шаңналдарны Тимур Дүлүшке тывысып турары.

Кожаларның харылзаазы

ШИНЧИЛЕЛДЕР ТӨВҮ АЖЫТТЫНГАН

Ноябрь 26-да Тываның гуманитарлыг шинчилелдер институдунга ТР-ниң Чазааның чанында ТГШИ-ниң Моол талазы-биле шинчилелдерниң тыва төвүнүң ажыдыышкынынга тураскааткан байырлыг хурал болуп эрткен. Аңаа эртемденнер, профессорлар болгаш кожавыс Моолдан аалчылар база киришкен. Ук хуралды ТГШИ-ниң директору К.А. Бичелдей удуртуп эрттирген.

ТГШИ-ниң конференция залында институттуң библиотеказының база Тываның Национал музейиниң фондуларындан Моолдуң төөгүзүнүң, культуразының болгаш оон-даа өске солун чүүлдериниң дугайында номнарны хөйү-биле делгээн.

Байырлыг хуралды Каадыр-оол Алексеевич Бичелдей сөс ап ажыткан. Ол: «Моол талазы-биле шинчилелдерниң тыва төвүн ажыдар дугайында айтырыг шагда-ла шиитпирлеттинип турган. Ам бо хүн ук бодалдың боттанганы ол. Бөгүн төптүң ажыдыышкынының болуп турары таварылга эвес, чүге дизе 2010 чылдың ноябрь 26-да Моол күрүнениң тургустунганындан бээр 86 чылы болуп турар. Ынчангаш чүнүң-даа мурнунда хүндүлүг аалчывыс, РФ-тиң Кызыл хоорайда Моолдуң чиңгине консулу Д.Базарсадка, байыр чедирерин чөпшээреп көрүңер» – дээш, тыва чаңчыл езугаар ак кадак биле институттуң эртем бижимелдериниң сөөлгү үндүрүлгезиниң номун белек кылдыр сөңнээн.

— Бистиң республикавыста Моол талазы-биле шинчилелдер төвүн тургузар сорулгалар тода болгаш билдингир. Бис бо төптү чүгле кандыг-бир ээлчеглиг хемчеглер эрттирер дээш ажыдып турар эвес бис. А кол сорулгавыс — Моол талазы-биле шинчилелдерни делегей деңнелинге бодунуң туружун тып алыр төптү тургузары — деп, Каадыр-оол Алексеевич төптү ажыттынган деп санаанының дугайында бадыткал кылдыр атты салып, кожа девискээрлерниң кады ажылдажылгазы чедиишкинниг болур дээрзин күзээн. База ол ышкаш чыылганнарны төптүң чоокку үеде эге дээрезинде ажылдаар планы болгаш айтырыглары-биле таныштырган.

Ук төпке күзелин илереткен болгаш ажылы дорту-биле хамааржып турар 21 кижи ажылдаар. Төптүң символу кылдыр ийи вариантының бир хевирин чыылганнар бадылап шилээн.

Валерия КОНГАР.

Айлаң МОНГУШ

МАЛЧЫННАРГА БҮГҮ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛДАРНЫ ТУРГУЗАР

(«Төгерик столдуң» хүн айтырыында — кыштаглаашкын)

Ноябрь 26-да Эрзин кожуунга ТР-ниң Дээди Хуралының Аграр политиказының болгаш бойдус ажыглалының талазы-биле комитеттиң даргазы В.И. Чучевтиң башкарылгазы-биле «Эрзин болгаш Тес-Хем кожууннарда малдың кыштаглаашкынының дугайында» деп темага «төгерик стол» болуп эрткен.

«Төгерик столдуң» ажылының үезинде.

Ооң ажылынга ТР-ниң Дээди Хуралының депутады Ш.В. Дандар, ТР-ниң көдээ ажыл-агыйының оралакчы сайыды С.М. Оюн, ТР-ниң ветеринария хайгаарал албанының даргазының оралакчызы Ю.Д. Оруспай, Эрзин кожуун чагырга даргазының амыдырал хандырылга болгаш көдээ ажыл-агый талазы-биле бирги оралакчызы А.К. Доржу, Эрзин кожууннуң баштыңы — Төлээлекчилер хуралының даргазы А.Д. Кур, Эрзин болгаш Тес-Хем кожууннарның суму чагырыкчылары болгаш көдээ ажыл-агый эргелелдериниң специалистери, ТР-кыштагларда бүрүнү-биле чедирген.

Тес-Хем кожуунну алгаш көөрге, бо хүнде ында 6967 баш бода мал, ооң иштинде 2655 баш инек, 58346 баш шээр мал, 260 баш хаван кыштаглаашкынче кирген. Мал чеминге 8000 тонна сиген кезер планын 101 хууга күүседип, 8080 тонна сигенни кезип белеткээн. Чурттакчы чон — 5130 тонна, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелери — 1280 тонна, көдээ ажыл-агый кооперативтери болгаш тараачын-арат ажыл-агыйлар 1670 тонна мал чемин белеткеп алган. «Чодураа»

Малчын коданда. Бичии дузалакчы.

ниң аңныыр болгаш балык ажыл-агыйының талазы-биле күрүне комитединден төлээ киришкен.

«Төгерик столду» эрттирип турарының кол сорулгазы — эрткен чылын эрткен берге кыштаглаашкынның уржуктарын база катап катаптавазы-биле шыңгыы белеткелди чорудуп, мал чемин болгаш кылыр ужурлуг өске-даа хемчеглерни амдан эгелеп тус черниң болгаш парламентиниң деңнелинге шиитпирлеп алыры болуп турар.

2010 чылдың баштайгы айының медээзи-биле алгаш көөрге, республикада 138621 баш бода, ооң иштинде 60094 баш инек, 1032201 баш шээр, ооң иштинде 605202 баш төрүүр, 38387 баш чылгы мал, 26702 баш хаван база 168 баш теве бары бүрүткеттинген.

Бо чылдың кыштаглаашкынынче Эрзин кожуундан 10412 баш бода, ооң иштинде 3744 баш инек, 93008 баш шээр, ооң иштинде 50145 баш төрүүр мал, 3445 баш чылгы, ооң иштинде 1133 баш төрүүр бе, 186 баш хаван, 52 баш теве кирген. Оларны 261 малчын коданнарда тудуп турар. Өнчүден алгаш көөр болза, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге —59, тараачын-арат ажыл-агыйларынга —23, көдээ ажыл-агый кооперативтеринге— 13, хууда дузалал ажыл-агыйларынга 166 малчын коданнар хамааржыр. Эрткен кыш эрзинчилерге улуг шылгалдалыг болган. Малдың бүгү баш санын алгаш көөрге, 1,5 муң хире баш малга когаралдыг болган. Ынчангаш бо кыштаглаашкынны хүр ажары-биле кожууннуң ажыл-агыйлары, хууда ажыл-агыйлар 12342 тонна сигенни кезип белеткеп, планын 95 хууга күүсеткен. Мал чеми болур сиген-ширбиилди бо хүннүң байдалы-биле алырга, күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгезиниң кыштагларынче 635 тонна сигенни, малга 33 тонна тарааны, 2 тонна дусту чедирген. Уксаалыг мал тудуп турар «Деспен» муниципалдыг унитарлыг бүдүрүлгениң 15 кыштаанда 440 тонна сигенни, 5 тонна суланы база 4,5 тонна дусту чедирген. «Таңды-сыны» муниципалдыг унитарлыг бүдүрүлгениң кыштагларында 160 тонна сиген, 3 тонна сула, 1,5 тонна дус база 750 тонна оодурба белен. Ажыл-агыйның өске-даа хевирлеринде 7900 тонна сигенни көдээ ишчилер белеткээнин илеткелчи дыңнаткан.

Бо чылдың кыжы улуг хар болгаш хат-шуурган-биле эгелээни малчыннарны дүвүредип турарын бир дугаарында демдеглээн. Күштүг хат Качыкче орукту дуй хөртүктей хадып, кожуун төвү-биле харылзааны үскен. Ол чүгле эгезидир, а малчын коданнар-биле харылзаа доктаамал турарын чедип алыры бо хүннүң база бир соңгаарлаттынмас айтырыы боор турар.

Мөрен сумузунуң чагырыкчызы С. Ондар сумуда 4 санныг муң хойлуг малчын база сумуда ниитизи-биле 13 муң шээр мал база 1 муң хире бода мал барын дыңнаткан. Эрткен кыш мөренчилерге берге кыштың бирээзи болган, ынчангаш олар мал чемин четчир кылдыр куравырлаан. Амдыызында мал одарже үнүп турар.

Нарынчылар 550 тонна сиген белеткээр планын ажыр күүседип, 1200 тонна сигенни белеткеп алган. 67 малчын коданнарда сиген-ширбиилди чедирген. Бо хонуктарда хадаан хат аалдарже орукту хөртүктей хадаан, бир эвес мынчаар үргүлчүлээр болза, чазын байдал бергедеп, үер болур чадавас дээрзин дыңнаткан.

Качык сумунуң чагырыкчызы А.О. Шыырап сумуда 270 кижи чурттап турарын, оларда 2 муң хире мал барын, 300 тонна сиген курлавыры белеткеттингенин чугаалаан. Бо хүннерде орук айтырыы база бир эң-не чидиг айтырыг боор турар. Ноябрьның эге хонуктарында 6 бөрүнү узуткаан. Тус черде аъш-чем болгаш бирги херегледдиң бараанарын садар садыг чок. Хлебти боттары быжырып ап турар. Эрткен чылын харның улуг болганындан малга эң-не хөй чидириглиг болган, ам ону болдурбазы-биле шыңгыы белеткенгенин илеткээн.

ТР-ниң Көдээ ажыл-агый яамызының специализи М.М. Сурун-оол бодунуң дыңнадыынга эрткен чылдың кыштаглаашкынының частырыгларын катаптавазы эң кол дээрзин айыткан. Дыңнадыг кылганнар харны хөртүктей хадып каапкан, ону аштаарынга чүү херегин, чеже далбыйны ажыглап болурун, кандыг күш негеттинип турарын, суг-биле хандырылга талазы-биле дыңнатпайн турарын сойгалаан. Малчын коданнарда бар 14 кудуктуң чүгле чаңгызы ажылдап турар. Кажан немелде мал чеминиң талазы-биле керээлерни дарый чарар дугайында баш бурунгаар дыңнадыышкын чорударга, херек чүгле бергедеп келгенде, чүгле хүнде херек мал чеминге керээ чарып алыр таварылгалар турганын база шүгүмчүлээн. Удуртукчуларның ол талазы-биле саң-хөө санаашкыннарын кылбайн турары — ажылдың чедимче чогунда. Ынчангаш кыш бодунуң эргезинче кирип, харыысалгалыг үе көдээ ишчилерде эгелээн болганда, удуртукчулар онааган харыысалга-хүлээлгезин боттуг күүседири-биле амдан эгелеп бүгү негелдени салып тургаш, ажылдап эгелээрин чугаалаан.

ТР-ниң көдээ ажыл-агый сайыдының оралакчызы С.М. Оюн кыштаглаашкынга малчыннарның кайы хире белеткенгенин кыш көргүзе бээр дээни ханы утказыг. Эрткен кыштаглаашкынның түңнели-биле алгаш көөрге, Эрзин кожуун 13 млн. рубль түңге мал бажын чидиргени экономиктиг улуг каража боор турар. Ооң кол чылдагааны мал чемин чедир белеткеп албаанындан болган. Ындыг кышкы байдал Эрзинге чүгле эрткен чылын тургустунуп келбээн, ооң мурнунда чылдарда база тургулаанын, малчын коданнарже оруктарны хол-биле аштап, харылзааны тудуп турганын база сагындырган. Ам кол ажыл — тус чер деңнелинге чагыргалар, көдээ ишчилер ажылдарны демнежип тургаш, кылыр ужурлуг дээрзин чагаан. Бо чылын мал чеминге ажыглаар тарааның курлавыры четчир, ажыл-агыйлар-биле керээлерни чарып, малчынның коданнарынга чедирип алыры артык эвес дээрзин дыңнаткан.

Республиканың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринде дус айтырыы база бирги черге шиитпирлээр хемчег боор турар. Дус-Дагда дус бүдүрүлгези ажылдап эгелээн. Кызыл хоорайда кызыл-дусту килде 15, чамдык черлерде 20 рубльде садып турар. Ол талазы-биле бо чоокку үеде айтырыг шиитпирлеттинер ужурлуг деп, сайыттың оралакчызы дыңнаткан.

Малчын коданнарже орук айтырыынга хамаарыштыр алырга, ону муниципалитеттер боттары харыылар ужурлуг, а яамы дузаны, деткимчени көргүзер дээни шын. Оон башка чамдык тус чер чагыргалары «күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгези» деп эрге-байдалдыг болза, ол чүгле күрүнениң-дир, а артканы бистии-дир деп ылгай көре бээри — шуут шын эвес чүүл.

Ветеринария хандырылгазының талазы-биле алырга, малга тарылганы кылып тура, ооң-биле чергелештир кажаа-хорааларга аарыгларга, паразиттерге удур арыглаашкынын чорудары чугула дээрзин ол чугаалаан. Оон башка сөөлгү үеде малчыннар кыргып алганы дүгүн канчаар-даа аайын тыппайн, кажааларны сыскып эгелээн. А дүкте артып калган саргылар, ооң чуургалары, аңгы-аңгы мал аарыгларының халдавыры ынчалдыр-ла ол-ла коданга нептереп чыдып каап турары ында дээрзин чугаалааш, ол талазы-биле мал эмчилери ажылдаар ужурлуг деп сагындырган.

Тес-Хем кожууннуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги малчыннарда шалыңга өре чок дээни шынга дүүшпес, «Чодураа» КУБ-туң малчыннары сес ай дургузунда шалың албаан, 570 муң рубльге шалың өрези бар ийик деп, С.М. Оюн сагындырган. Ол бүгү ол акша түңү бо хүннерде бүдүрүлгениң агар санынче шилчиттинерин дыңнаткан.

Криминалдыг милицияның начальнигиниң хүлээлгезин күүседип турар О. Кара-Донгак оорларга кадат чок мал чемиш боор турарын чугаалаан. Чок болза, малын оорлаткаш, боду дилеп, 3-4 хонук эрткенде, дыңнадып чедип келири дарый истээшкин чорударынга улуг шаптараазынны тургузуп турар. Бо чылын Эрзин кожуунга мал оорунга хамааржыр 20 херек болган. Үш айның дургузунда 5 херекти оттурган, ооң үжүн изии-биле ажыткан.

Малчыннарның бир дайзыны — дөрт буттуг кокайларның чер-черде көвүдээни дүвүрээзинни болдуруп турар. Аңныыр ажыл-агыйының килдис начальнигиниң дыңнадыы-биле алырга, девискээриниң хемчээлинге онааштыр алырга, бөрүнүң саны-биле Тыва Республика—

Россияда бирги черде. Рес
девискээринде 2100 хире б
бар болгаш, көдээ ажыл-аг
50 млн. рубльге, а бойдус
вырларынга, тодаргайлаар
лик дириг амытаннарга ка
млн. рубльдиң каражазын
турарын санап үндүрген. Б
40 хире хуузун чыл санында
турар болза, ооң чайгаар
зинге доктар болбас. Ол
биле Чазак деңнелинге док
хүлээп ап, ооң боттаныыш
чорудуп турар. Кожууннар
лыпчы ай чарлаттынып,
фондузун көвүдедип, мө
түңнээн. Аңаа Өвүрден
Монгуш 28 бөрүнү (бөрзект
ле катай) узуткааш, бирги
ээлеп, 30 муң рубльдиң
шаңналынга төлептиг болган
черни база-ла Өвүрден
Ондар 26 бөрүнү узуткааш,
рубльди алган. «Төгерик
болуп турар кожууннарның
леринден: Тес-Хемден Харе
17 бөрүнү узуткаанын дың
А эрзинчилер, бөрүлер м
нарга улуг айыылды тургузуп
деп тура-ла, бүдүн кожуун ч
башты узуткааны шоолуг эв
деп түңнээн. Республикага б
дың эгезинден ноябрь 15-ке
433 баш бөрүнү узуткааны
боор турар. Келир чылын би
кежи дээш шаңнал акша
рубль чеде бээрин ол дың
А бөрүнү узуткаарынга чүү
тыктап турарыл дээн айты
малчын бүрүзү боо тудар ч
рел чок болур, а ону аглаар
палаары тускай арга-дур
негеттинер деп, ол тайылбыр

Дээди Хуралдың Аграр
тиказының комитединиң дарг
Чучев малчын кижи ханада б
лаан демир сейфти кая
чүвел, өг ханазынга баглап
эвес дээни улуг айтырыг демд
боор артып калды.

Ветеринария хайгаарал
ның кол ветеринарының ор
чызы Ю. Оруспай кызыгаар б
кожуунда малдың бруцеллезу
кыштаглаашкынче эки кирг
демдеглээн. Сөөлгү үеде чо
даа, бүдүрүлгелерниң-даа мал
саны өскен, а мал эмчилер
саны эвээш, ажылының хем
улгатканын ол чугаалаан.

«Төгерик столдуң» ажыл
муң малдыг малчыннар б
киржип, боттарының сонуур
айтырыгларын база салган.

ТР-ниң Дээди Хуралының А
политиказының болгаш бой
ажыглалының талазы-биле ко
теттиң даргазы В.И. Чучевтиң
лээшкини-биле болган бо «төге
столдуң» ажылы чогуур үези
эрткен хемчег-дир деп са
бергеннер үнелелди берип, мы
хевирлиг ужуражылганы моон
соңгаар эрттирерин дугуруш
«Төгерик столдуң» киржикчи
ринин санал-оналынга даян
тургаш, кыштаглаашкынны х
менди эрттирери-биле ажылдар
хайгааралга алырын көдээ аж
агый эргелелдеринге сүмелээн. О
ышкаш эң-не кол күчү-күжүүс
малчын кижиге, ооң ажы-төлүн
бүгү талазы-биле таарымчалыг ба
далдарны тургузары эң-не кол со
рулга ол деп «төгерик стол
демдеглээн.

Авторнуң тырттырга
чуруктары.

Айлаң ДАРЖАА

Россияның Херээженнер эвилелиниң 20 чылынга

АВА БИЛЕ БОЙДУС ТУДУШ

Республиканың херээженнер хөй-ниити организацияларының аразындан эң эки эге организацияны илередир талазы-биле мөөрей чидиг байдалга эрткен.

Ш.Кара-оол С.М.Уртунайга шаңнал тыпсып тур.

Мөөрей 3 аңгы хевирге эртип
ір: эң эки ажылдыг херээженнер
үлели, эң эки социал кыйгырыг-
лал, төрээн кожуунунуң ыдык-
черлериниң дугайында чуруп-
ээни. Негелделери мындыг:
ээженнер эвилелиниң эрткен
да ажыл-чорудулгазының дуга-
да кыска медээ, перспективтиг
ы, медээни инновация техноло-
арын ажыглап тургаш, дамчы-
турары, фото-чуруктар болгаш
о-материалдарны ажыглааны.
ир дугаарында бодунуң ажыл-
дулгазының дугайында медээ-
стүнде айыткан негелделерге
түр бараалгадыры Бай-Тайга
унунуң херээженнер организа-
ының даргазы Сайлык Мөң-
а Уртунайга онаашкан.
ай-Тайга кожууннуң херээжени
вур-хевир «Ногаан херээжен»
р ужурлуг. Чүге дээрге бой-
н кол өңү ол. А Ава биле
ус – чарылбас билиишкин. Ава
ниң овур-хевириниң бот-
алырын сүмелеп турар.

Бо кожууннуң Херээженнер эвилелиниң ажыл-чорудулгазының дугайында папказында «Демниг аймак» деп хемчегни эрттиргенин аажок сонуургап көрдүм. Сайлык Мөңгеевна «Калмык чон-биле кудалашканывыс» деп номну бижип, тыва национал куда-дойну эрттилериниң дугайында сүмелерни ында киирип турар.

Дараазында Пенсия фондузунуң, Ак-Довурак хоорайда уругларның социал хоргаадал төвүнүң, Кызыл хоорайда Немелде өөредилге төвүнүң, республиканың «Деткимче» төвүнүң, ИХЯ-ның, Республиканың кеш аарыгларның диспансериниң коллективиниң херээженнер эвилелдериниң төлээлери боттарының ажылының дугайында меделгел-көргүзүгнү берген.

Кожууннарның хөй-ниити организацияларындан Чаа-Хөл кожуун (Г.С.Сагаандай), Тес-Хем кожууннуң Чыргаланды сумузунуң херээ-

Жюри кежигүннери.

рларын алантос чечектиң ду-
биле чуруп көргүскен. Чечек-
яаның бүрүзү бир бот-шы-
тодарадып турар: 1) бодунуң
бөлүүнүң чаагай чаңчыл-
эки билир болур ужурлуг; 2)
н-шевер болур; 3) ол онзагай
-чаяанныг болур ужурлуг; 4)
й-шыырак болур. Чечектиң
унда бот-шынар — эки ие
у. Ол бүгү каттышкаш, Бай-
ның херээжени деп овур-
и тургузуп турар.
зы-хар аайы-биле 18-35 хар-
ир аваларны «эргим ава» деп
ын сүмелеп турар, ооң тыва
ал хевиниң өңү ногаан болур
уг, 36-59 харга чедир ава-
«авыралдыг ава», национал
– кызыл өңнүг, 60-69 харга
«хайыралыг аваларның»
ал хеви —көк, 70 хардан өрү
ыг аваларны «энерелдиг эне»
аар болгаш хеви сарала азы
өңнүг болур кылдыр хүлээп
женнер чөвүлели (А.Ш.Адышаа), Каа-Хем кожууннуң Кундустуг сумузунуң херээженнер чөвүлели (Л.О.Оюн), Барыын-Хемчик кожууннуң (У.Ш.Ооржак), Сүт-Хөл кожууннуң (О.Б.Ондар), Чеди-Хөл кожууннуң (Д.Оюн), Мөңгүн-Тайга кожууннуң Мөген-Бүрен сумузунуң херээженнер чөвүлелиниң (М.Н. Хертек) төлээлери ажылы-биле таныштырган.

Бо херээженнер чөвүлелдерин ийи аңгылап айытканым ужуру мындыг: үстүнде бирги бөлүкте ажыл-чорудулгазының ужур-утказы өг-бүле, ие-чаш-биле холбаалыг албан черлери, хөй-ниити эгелээшкини-биле ажылдап турар херээженнер чөвүлелдери.

Ынчап кээрге оларның ажыл-чорудулгазының дугайында медеглелдерин мээң хүлээп алганым база аңгы-аңгы.

Хөй-ниити организациязы херээженнер чөвүлелиниң кол сорулгазы– өг-бүлелерге деткимчени көргүзери. Ол ажыл-чорудулганы боттарының ажылының аайы-биле кылып чорудар ужурлуг албан черлери ону хөй-ниити ажылывыс деп хүлээп ап көрүп турарында элдептиг чүүлдер бар. Албан черлеринде херээженнер чөвүлелдери ажылдап турары мактаксанчыг. Ынчалза-даа чамдык ындыг херээженнер чөвүлелдериниң ажыл-чорудулгазының дугайында медеглелинде ол организацияның профэвилелиниң болгаш боттарының профессионал ажылының түңнелдерин кадып алган чоруп турар.

ТР-де ИХЯ-ның херээженнер чөвүлели тургустунганындан бээр чаа-ла бир чыл чедип турар. Ону милицияның подполковниги Лада Васильевна Оюн удуртуп турар. Бо херээженнер чөвүлели өг-бүлени езулуг быжыглаары дээш ажылдап турары көстүп турар. Чүге дээрге шагдаа кижиниң хүн бүрүде ажылын билир болгай бис: хан-чин, өлүм-чидим, арагалаашкын дээн ышкаш амыдыралдың эң кара талалары-биле холбашкан. Олар база кижилер болганда, мындыг болуушкуннардан бажыңынче чанып кээрге, өг-бүледе ынакшыл болгаш ажы-төлдүң өөрүшкүзү бүргеп турары бистиң айыыл чок чоруувуска кончуг ужур-дузалыг. Бүгү талазы-биле кадык-чаагай байдалдыг шагдаа ажылдакчызы бүгү талазы-биле чөптүг болгаш бүзүрелдиг айыыл чок чорук болгаш бистиң хоойлу езугаар эргелеривистиң бүрүн камгалалы болгай. Өг-бүлениң кадык-чаагай чоруун быжыглаар дээш дыка хөй хемчеглерни эрттирип турары дээш бо ямының херээженнер чөвүлелинге мөгеер апаар. Өг-бүлелер аразынга эрткен мөөрейниң тиилекчизи өг-бүле Кызыл хоорайның мэриниң холундан 4 өрээлдиг квартираны алганы ол бүгүнү эрге-чагырга деткип турарын херечилеп турар. Ынчалза-даа...

Мындыг шыырак парлалга албанныг яамының херээженнер чөвүлелиниң ажылын кожууннарда дыка хөй ажыл чок херээженнерниң «армиязы-биле» чүгле эки тураның күзели-биле ажылдап турар хөй-ниитиниң организациялары-биле деңге көөрү чөптүг эвес боор. Ынчангаш хөй-ниити херээженнер чөвүлелдериниң кайы кожуун кандыг солун чүүлдер бараалгатканын сонуургадыйн.

Чаа-Хөл кожуунда сонуургалдар аайы-биле янзы-бүрү клубтарның ажылдап турарын, Мөңгүн-Тайга кожууннуң Мөген-Бүрен сумузунда арбан бүрүзү тускай чөвүлелдиин, бо суурда эмнелге пунктузунуң ажылдакчызы Светлана Комбунуң «Ногаан аптека» деп клубту дыка эки организастап турары, Кундустугнуң херээжен чонунга уран-шеверлер мастерскаязы оларның ынак баар чери болу бергенин сеткилимден өөрүп демдеглекседим.

Мөөрейниң чидиг эрткенин жюриниң чидиг сайгарылгазы херечилээр. Сайгарылгага, маргыш чежедаа чидиг болза, бир дугаар чер Бай-Тайга кожуунда дээрзинге чөпшээрешпес кижи чок болду. Олар биче кинотеатр-биле шаңнаткан. А ийи-үш дугаар черни Барыын-Хемчик кожууннуң (даараныр мастерская) болгаш ИХЯ-ның (типография) херээженнер чөвүлелдери чаалап алган.

Төрээн чериниң ыдыктыг чериниң дугайында мөөрейге Мөңгүн-Тайга кожуунда Агый деп ыдыктыг черниң дугайында меделгел бирги, Чаа-Хөл кожууннуң төөгүлүг черлериниң дугайында меделгел-көргүзүг ийиги черлерни алган.

Эң солун мөөрей социал кыйгырыг-чарлал (реклама) талазы-биле эрткен. Маңаа Кызыл-Мажалыкта

Херээженнер шимчээшкининиң хоочуну Г.С.Сагаандай.

херээженнер чөвүлелиниң даргазы Урана Саакпанның сценарийи-биле «Авай?!» деп 7 минута үргүлчүлелдиг уран-чечен фильм уян кижиниң карааның чажын төгүлдүрүп тургаш, тиилеп алган. Кинону Валерий Сарыг-оол тырттырган. Ынчалза-даа ону тырттырганының дугайында Урана Саакпан чугаалаарга, ол кинонуң утказынга сонуургал улам быжыгар чорду. Бо кожуунда херээженннер шимчээшкини чоокта чаа «дирлип үнген», ынчалза-даа чедиишкиннер көскү: оларның эң улуг ужур-утказы—Бижиктиг-Хая сумузунда элээр чорук тергиидээн.

Бо чылын Россияның Херээженнер эвилели чээрби чыл болуп турар. Ынчангаш юбилейлиг чылдың байырлыг хемчеглери ноябрь 25-те Орус культураның төвүнге уламчылаан. Аңаа ТР-ниң Чазааның Даргазы Шолбан Валерьевич Кара-оол, ТР-ниң Дээди Хуралының Даргазы Каң-оол Тимурович Даваа, ТР-ниң Чазааның Даргазының оралакчызы Анатолий Партизанович Дамба-Хуурак киришкен.

Шолбан Валерьевич Кара-оол онзагай байырлал —Иелер хүнүн уткуштур херээженнер шимчээшкининиң идепкейжилеринге байыр чедиргеш, шылгараңгай ажылдыгларга күрүне шаңналдарын тывыскан.

«Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты Тываның Херээженнер эвилелиниң даргазы Раиса Борисовна Кужугетке, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Хүндүлел бижиин Бай-Тайга кожуунда херээженнер чөвүлелиниң даргазы С.М.Урунтайга, ИХЯ-да херээженнер чөвүлелиниң даргазы Л.В.Оюнга, Кызыл хоорайда херээженнер чөвүлелиниң даргазы Ананьинага тывыскан.

Россияның Херээженнер эвилелиниң медалы-биле Тываның херээженнер эвилелиниң даргазының оралакчызы, ТР-ниң Күш-ажыл болгаш социал политика яамызының сайыдының оралакчызы Орланмай Дадар-ооловна Кууларга,

«Ногаан аптеканың» суртаалчызы С.И.Комбу.

Россияның Херээженнер эвилелиниң хүндүлүг бижиин кеш аарыгларының диспансериниң херээженнер эвилелиниң даргазы Лариса Кара-оолга, Нина Игнатьевага (ПФ), Алимаа Лопсанга (аптека эргелели), Татьяна Демчикке (Мөңгүн-Тайгада херээженнер шимчээшкининиң хоочуну) тывыскан.

Тываның Херээженнер эвилелиниң хүндүлүг бижиин 15 кижиге тыпсып, херээженнер шимчээшкининиң хоочуннары Т.Ч.Норбу, Р.С.Доржу, Н.Б.Тыртык-Кара, З.Д.Монгуш, Н.Д.Шышминцева, В.М.Килчен, В.В.Эренчин, О.К.Дамдын, И.Ш.Очур оларның аттарын адап, езулап хүндүлээн.

— Кел чыдар Иелер хүнү-биле, хүндүлүг херээженнер. Шолбан Валерьевич Кара-оолдуң демдеглээни ышкаш, амгы үениң деңнелинге ажылдаар бис деп херээжен эштеримни, угбаларымны, дуңмаларымны кыйгырып тур мен — деп, Раиса Борисовна чугаалааш, Шолбан Валерьевичиниң сөңнээни боодал чечекти болгаш ноутбукту хумагалалдыы-биле хөрээнге чыпшыр тутту.

Ай-кыс МАСПЫК-ООЛДУҢ тырттырган чуруктары.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЛАРЫ

Тыва Республиканың «Өөредилге дугайында» хоойлузунга өскерилгелер кииририниң дугайында

Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) 2010 чылдың ноябрь 3-те хүлээп алган

1 чүүл

1995 чылдың июль 24-те № 336 «Өөредилге дугайында» («Тувинская правда», 1995 чылдың август 10-да; 1998 чылдың январь 10-да; 2001 чылдың март 27-де; 2005 чылдың март 25-те, апрель 9-та; 2006 чылдың март 2-де, август 3-те; 2007 чылдың август 7-де; 2008 чылдың май 15-те, июль 22-де; 2009 чылдың май 16-да, декабрь 3-те; «Шын», 2004 чылдың декабрь 31-де; 2005 чылдың апрель 12-де; 2006 чылдың август 5-те; 2007 чылдың август 23-те; 2008 чылдың май 6-да, июль 29-та; 2009 чылдың май 19-та, декабрь 1-де) Тыва Республиканың хоойлузунга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 12-ги чүүлдүң 6-гы кезээн күжүн чидирген деп санаар;

2) 35-ки чүүлдүң 4-кү кезээнге:

а) бирги абзацта «албан чериниң» деп сөстерниң мурнунга «чогуур өөредилге албан чериниң уставынга дүүштүр» деп сөстерни немээр;

б) «б» пунктуда «кандидатуралар» деп сөстүң соонга «(кандидатураларның)» деп сөстү немээр;

в) дараазында уткалыг «ж» пунктуну немээр;

«ж) Россия Федерациязының Президентизи томуйлаан.»;

3) 54-кү чүүлдүң 5-ки кезээниң үшкү абзазында «Тыва Республиканың Чазаа» деп сөстерни «Тыва Республиканың хоойлужудулга актылары-биле» деп сөстер-биле солуур.

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелеп күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ

Кызыл хоорай
2010 чылдың ноябрь 19
№ 75 ДХ-I.

Тыва Республиканың «Культура дугайында» хоойлузунга өскерилгелер кииририниң дугайында

Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) 2010 чылдың ноябрь 3-те хүлээп алган

1 чүүл

1995 чылдың апрель 3-те № 261 «Культура дугайында» («Тувинская правда», 1995 чылдың апрель 18-те; 2001 чылдың май 31-де; 2003 чылдың июль 26-да; 2004 чылдың май 22-де; 2005 чылдың март 25-те; 2006 чылдың август 3-те; 2007 чылдың июнь 26-да; «Шын», 2003 чылдың октябрь 23-те; 2004 чылдың май 28-те, декабрь 30-де; 2006 чылдың август 5-те; 2007 чылдың июль 3-те) Тыва Республиканың хоойлузунга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 10-гу чүүлдүң үшкү кезээнде «Россия Федерациязының Чазаа» деп сөстерни «Россия Федерациязының Чазааның күүсекчи эрге-чагыргазының төлээлеттирген федералдыг органы» деп сөстер-биле солуур;

2) 35-ки чүүлде:

а) бешки абзацта «Россия Федерациязының Чазаа» деп сөстерни «Россия Федерациязының Чазааның күүсекчи эрге-чагыргазының төлээлеттирген федералдыг органы» деп сөстер-биле солуур;

б) алдыгы абзацта «Россия Федерациязының Чазаа» деп сөстерни «Россия Федерациязының Чазааның күүсекчи эрге-чагыргазының төлээлеттирген федералдыг органы» деп сөстер-биле солуур;

3) 49-ку чүүлдүң ийиги кезээнде «Россия Федерациязының Чазаа» деп сөстерни «Россия Федерациязының Чазааның күүсекчи эрге-чагыргазының төлээлеттирген федералдыг органы» деп сөстер-биле солуур.

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелеп күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ

Кызыл хоорай
2010 чылдың ноябрь 19
№ 77 ДХ-I

Тыва Республиканың «Уксаалыг мал ажылының дугайында» Хоойлузунга өскерилгелер кииририниң дугайында

Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) 2010 чылдың ноябрь 15-те хүлээп алган

1 чүүл

Тыва Республиканың 1995 чылдың декабрь 26-да № 452 «Уксаалыг мал ажылының дугайында» (Тыва Республиканың хоойлужудулга чыындызы, 2001 чыл, № 2, 13 чүүл; «Тувинская правда», 2003 чылдың июль 4-те, октябрь 23-те; 2008 чылдың август 28-те, декабрь 6-да; «Шын», 2003 чылдың июль 3-те, ноябрь 6-да; 2008 чылдың сентябрь 2-де, декабрь 9-та) хоойлузунга III эгени дараазында эдилге-биле бижип, өскерилгени киирер:

«III эге. Уксаалыг мал ажылын эргелеп-башкарары

12 чүүл. Күрүнениң уксаажыдылга албаны

Уксаалыг мал ажылының адырын эргелеп-башкарарын күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органнарының болгаш Россия Федерациязының субъектилериниң күүсекчи эрге-чагырга органнарының чаңгыс аай системазы – күрүнениң уксаажыдылга албаны боттандырар.

13 чүүл. Тыва Республикага уксаалыг мал ажылын эргелеп-башкарары

Тыва Республикага уксаалыг мал ажылын эргелеп-башкарарын Тыва Республиканың Чазааның тускай төлээлеттирген күрүне органы (моон ыңай – күрүне органы дээн) боттандырар.

Уксаалыг мал ажылын эргелеп-башкарар талазы-биле Тыва Республиканың күрүне органы чаңгыс аай күрүнениң уксаажыдылга албанының составынга кирер.

14 чүүл. Уксаалыг мал ажылын эргелеп-башкарар талазы-биле Тыва Республиканың күрүне органының ажыл-чорудулгазының кол-кол угланыышкыннары

Уксаалыг мал ажылын эргелеп-башкарар талазы-биле Тыва Республиканың күрүне органы:

уксаалыг мал ажылының талазы-биле чаңгыс аай эртем-техниктиг политиканы чорудар;

уксаалыг мал ажылын сайзырадырының федералдыг программаларын ажылдап кылырынга болгаш боттандырарынга киржир;

уксаалыг мал ажылын сайзырадырының республика программаларын ажылдап кылырын болгаш боттандырарын организастаар;

уксаалыг мал-маган продукциязының (материалының) экспертизазын болур-чогуур-биле хандырар;

уксаалыг мал-маганны болгаш уксаалыг коданнарны күрүнениң уксаалыг мал-маган дептеринге болгаш күрүнениң уксаалыг мал-маган даңзызынга дүүштүр бүрүткээр;

сертификаттарны (херечилелдерни) тыпсыр;

уксаалыг мал ажылының адырынга уксаалыг малдарның үре-садызын бүдүрериниң селекциялыг болгаш биотехнологтуг аргаларын ажыглаарының байдалдарын тодарадыр;

уксаалыг мал-маган шынарлыг кылдыр ажыглап турар малдарның хевирлериниң даңзызын тургузар;

уксаалыг мал ажылының талазы-биле ажылдаар организацияларның хевирлерин тодарадыр;

уксаалыг мал ажыл-агыйын күрүнеден деткииририниң талазы-биле, ооң иштинде көдээ ажыл-агыйда селекция кылырынга ажыктыг, эвээш санныг болгаш чидип бар чыдар мал-маганның породаларының генофондузун камгалап арттырар талазы-биле хемчеглер дугайында санал-оналдарны ажылдап кылыр.

15 чүүл. Уксаалыг мал ажылының талазы-биле Тыва Республикада кол күрүне инспектору

Уксаалыг мал ажылын эргелеп-башкарар талазы-биле Тыва Республиканың күрүне органының удуртукчузу хары угда уксаалыг мал ажылының талазы-биле Тыва Республикада кол күрүне инспектору болур.

Уксаалыг мал ажылының талазы-биле Тыва Республикада кол күрүне инспекторун Тыва Республиканың Чазаа томуйлаар.

Уксаалыг мал ажылының талазы-биле кол күрүне инспектору бодунуң шиитпирлээр айтырыгларының иштинге дараазында эргелиг болур:

уксаалыг мал ажылының талазы-биле организацияларны моондак чокка эргиир болгаш олардан эргежок чугула медээлерни төлевир чокка алыр;

уксаалыг мал ажылынга хамаарыштыр ажылдап турар организацияларга уксаалыг мал ажылының талазы-биле Россия Федерациязының хоойлужудулга хажыдыышкыннарын болдурбазының дугайында бижимел айтыышкыннарны бээр болгаш айыттынган бижимел айтыышкыннарның күүселдези дээш контрольду боттандырар;

чаа технологияларны, херекселдер... дериг-херекселдерни, материалдар... болгаш биотехниктиг аргаларны уксаал... мал-маганның продукциязын (материал... бүдүрериниң селекциялыг болгаш биоте... нологтуг адырларынга ажыглап турары дээ... күрүне хайгааралын боттандырар;

сертификат (херечилел) чокка уксаал... мал-маган продукциязын (материал... сайгарарын болгаш өске-даа ажыглал... болдурбас;

хамаатыларның (тараачын (ферме... ажыл-агыйларының), юридиктиг эрге... черлерниң аразынга уксаалыг мал ажы... агыйының талазы-биле ажыл-чорудулга... боттандырып турда, тыптып кээр маргы... дааларга хамаарыштыр түңнелдерни бээр...

уксаалыг мал ажылының талазы-би... Россия Федерациязының хоойлужудулгаз... хажыткан кижилерге административ... харыысалганы онаар.

Уксаалыг мал ажылын эргелеп-башкара... талазы-биле кол күрүне инспекторуну... ажыл-чорудулгазының чурумун Росси... Федерациязының Чазааның бадылаа... дүрүмү-биле доктаадып тургузар.».

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаа... хүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда... күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ

Кызыл хоорай
2010 чылдың ноябрь 22
№ 99 ДХ-I

Тыва Республиканың чамдык хоойлужудулга актыларын күжүн чидирген деп санаар дугайында

Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) 2010 чылдың ноябрь 15-те хүлээп алган

1 чүүл

Дараазында хоойлуларны күжүн чидирген деп санаар:

Тыва Республиканың 1996 чылдың февраль 20-де «Тус черниң бот-башкарылгазының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кииририниң дугайында» («Тувинская правда», 1996 чылдың февраль 22-де) № 418 хоойлузун;

Тыва Республиканың 1996 чылдың ноябрь 23-те «Хамаатыларның каттыжылгага киржир эргезиниң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кииририниң дугайында» («Тувинская правда», 1997 чылдың январь 25-те) № 669 хоойлузун;

Тыва Республиканың 1996 чылдың декабрь 31-де «Тыва Республиканың Президентизиниң соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кииририниң дугайында» («Тувинская правда», 1997 чылдың январь 11-де) № 703 хоойлузун;

Тыва Республиканың 1997 чылдың апрел... 2-де «Тыва Республиканың Президентизи... соңгулдаларының дугайында» Тыва Респу... ликаның Хоойлузунга өскерилгелер ки... рериниң дугайында» («Тувинская правда... 1997 чылдың апрель 4-те) № 763 хоойлуз...

Тыва Республиканың 2006 чылдың июн... 2-де «Тыва Республикада бюджет чоруд... газының дугайында» Тыва Республика... Хоойлузунга өскерилгелер кииририн... дугайында» (Шын, 2006 чылдың июнь 8-те... № 1788 УХ-I хоойлузун.

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ

Кызыл хоорай
2010 чылдың ноябрь 22
№ 102 ДХ-I

Тыва Республиканың «Тыва Республикага тус чер бот-башкарылгазын организастаарының чамдык айтырыгларының дугайында» хоойлузунга өскерилгелер кииририниң дугайында

Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) 2010 чылдың ноябрь 15-те хүлээп алган

1 чүүл

Тыва Республиканың 2005 чылдың апрель 6-да «Тыва Республикага тус чер бот-башкарылгазын организастаарының чамдык айтырыгларының дугайында» («Тувинская правда», 2005 чылдың апрель 12-де; 2008 чылдың январь 15-те; «Шын», 2005 чылдың апрель 12-де; 2008 чылдың январь 22-де) №1237 УХ-I хоойлузунга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 1^{1} чүүлде:

а) 4-кү кезектиң үшкү абзазында «Тыва Республиканың Чазааның Даргазының саналдап кииргени-биле Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазы» деп сөстерни «Тыва Республиканың Баштыңының – Чазааның Даргазының саналдап кииргени-биле Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи)» деп сөстер-биле солуур;

б) 5-ки кезектиң ийиги абзазынга дараазында уткалыг домакты немээр: «Тус чер чагыргазының баштыңы бодунуң бүрүн эргелерин Россия Федерациязының, Тыва Республиканың хоойлужудулгазы-биле, муниципалдыг тургузугнуң уставы-биле көрдүнген бүрүн эргелериниң иштинге боду... боттандырар. Тус чер чагыргазының башты... ңының керээ үндезининге боттандыры... турар бүрүн эргелери чүгле 2003 чылды... октябрь 6-да «Россия Федерациязынга тус чер бот-башкарылгазын организастаарыны... ниити принциптериниң дугайында» № 131-ФХ федералдыг хоойлунуң 37-ги чүүлүнүң 10-гу кезээ-биле көрдүнген үндезиннер талазы-биле хуусаа бетинде соксаттынган туруп болур.»;

2) 4-кү чүүлде:

а) 17-ги пунктуну күжүн чидирген деп санаар;

б) 18-ки пунктуда «болгаш чыылдалардан» деп сөстерни ап каптар.

2 чүүл

Бо Хоойлу, ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда, күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ

Кызыл хоорай
2010 чылдың ноябрь 22
№ 111 ДХ-I

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛЫ

«2009-2010 чылдарда Тыва Республикага инновация ажыл-чорудулгазын сайзырадырының күрүне деткимчези» республиканың тускай сорулгалыг программазынга өскерилгелер киирериниң дугайында

2010 чылдың август 13 №350 Кызыл хоорай

«2009-2010 чылдарда Тыва Республикага
вация ажыл-чорудулгазын сайзырады-
ың күрүне деткимчези» республиканың
ай сорулгалыг программазының хем-
ериниң дээштиг чоруун бедидер болгаш
а Республикага инновация ажыл-чору-
азын улам ыңай сайзырадыр сорулга-
Тыва Республиканың Чазааның **док-
ыры болза:**
2009 чылдың октябрь 14-те Тыва Рес-
иканың Чазааның №607 доктаалы-биле
лааны «2009-2010 чылдарда Тыва Рес-
икага инновация ажыл-чорудулгазын
радырының күрүне деткимчези» рес-
иканың тускай сорулгалыг программа-
дараазында өскерилгелерни киирер:
Программаның паспортунда:
«Кол-кол хемчеглерниң даңзызы» деп
ке;
унктуга дараазында сөстерни немээр:
едилге албан черин сайгарлыкчының
скайлаң шилип алыр болгаш өөре-
ке чорудар сорулга-биле биче болгаш
ак сайгарлыкчы чоруктуң ээлеринге
рикаттарны тыпсыры.»;
унктуга дараазында сөстерни немээр:
еп чоруур биче инновация компания-
деткиири: инновация компаниязын
рынга грантылар»;
Акшаландырыышкынның хемчээли
дөстери» деп бөлүкте «8900» деп
ны «6300» деп саннар-биле солуур;
Долу индикаторлар болгаш көргүзүг-
еп бөлүкте 4 пунктуну дараазында
биле бижиир:
Биче инновация бүдүрүлгелериниң
ң немей өзүлдези 25 хуу.»;
рограмманың II кезээнде:
кезээниң 4 пунктузун дараазында
биле бижиир:
биче инновация бүдүрүлгелериниң
ң немей өзүлдези 25 хуу.»;
кезээниң 3 пунктузун күжүн чидирген
ар.
кезээниң 3 пунктузун дараазында
биле бижиир:
биче инновация бүдүрүлгелериниң
ң немей өзүлдези 25 хуу.»;
рограмманың III кезээнде «Күүсел-
-чадалары» деп иштики кезекти да-
а эдилге-биле бижиир:
селдениң үе-чадалары
рамманың хемчеглерин доктаамал
үзүктелиишкин чок күүседириниң
е чаңгыс үе-чадада ол күүсеттинер.
ологияларны болгаш дериг-херек-
шиңгээдиринге акшаландырарын-

га киржиринге белен бүдүрүлгелерге республика бюджединиң күсели-биле күрүне деткимчезин конкурска үндезилеп, а ол ышкаш биче инновация компанияларын тургузарынга болгаш сайзырадырынга грант хевирлиг саң-хөө деткимчезин көргүзерин Программаның күүселдезинге дүүштүр планнап турар.

Инновация ажыл-чорудулгазынга информация-анализтиг деткимчеже, инновация төлевилелдерин болгаш эртем-техниктиг ажылдап кылыышкыннарны күүседиринге инвестицияларны хаара тударынче, инновация продукциязын даштыкы рыноктарже үндүреринче угланган хемчеглер база көрдүнген.»;

4) программаның IV кезээнде:

а) 4.1. пунктуда:

дараазында утказыг 4 иштики пунктуну немээр:

«4) өөредилге албан черин сайгарлыкчының бот-тускайлаң шилип алыр болгаш өөредилгеже чорудар сорулга-биле биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң ээлеринге сертификаттарны тыпсыры.»;

«3520» деп саннарны «2210» деп саннар-биле солуур;

б) 4.2. пунктуда:

үшкү абзацка дараазында утказыг домакты немээр: «Биче инновация бизнезин тургузарынга болгаш сайзырадырынга оон аңгыда грантылар хевирлиг саң-хөө деткимчезин көргүзери көрдүнүп турар.»;

«5380» деп саннарны «4090» деп саннар-биле солуур;

5) Программаның V кезээнде «8900» деп саннарны «6300» деп саннар-биле солуур, «(№2 капсырылга)» деп сөстерни ап кааптар;

6) Программаның VII кезээниң 4 пунктузун дараазында эдилге-биле бижиир:

«4. Биче инновация бүдүрүлгелериниң санының немей өзүлдези 25 хуу.»;

7) Программаның №1 капсырылгазында:

а) «Республиканың бүдүрүлгелериниң чаа чүүлдерни шиңгээдириниң организас-информастыг хандырылгазы болгаш республиканың экономиказынче инвестицияларны хаара тудары» деп I кезээнде:

1.1. бөлүкте:

3 одуругда «1032,9» деп саннарны «428,9» деп саннар-биле солуур;

5 одуругда «700» деп саннарны «96» деп саннар-биле солуур;

1.2. бөлүкте 3 болгаш 5 одуругларда «1110» деп саннарны «154» деп саннар-биле солуур;

дараазында утказыг 1.4. бөлүктү немээр:

өөредилге албан черин йгарлыкчының бот-тускайлаң шилип ыр болгаш өөредилгеже чорудар рулга-биле биче болгаш ортумак йгарлыкчы чоруктуң ээлеринге ртификаттарны тыпсыры	250	-	250	Республиканың экономиказынче инновацияларны киирерингe хуу капиталды хаара тударынга деткимче

к аайы-биле түңү» деп бөлүкте:
ругда «3520» деп саннарны «2210»
ар-биле солуур;
ругда «1810» деп саннарны «500» деп
иле солуур;
нновация ажыл-чорудулгазының
рыкчыларының инновацияларны
нга болгаш шиңгээдиринге күрүне
зи (чаа технологияларны, дериг-
дерни кылып тургузарын болгаш
рин болгаш инновация ажыл-
азының өске-даа түңнелдерин
ырары)» деп II кезекке:

2.1. бөлүкте:

3 одуругда «5380» деп саннарны «2590» деп саннар-биле солуур;

5 одуругда «2790» деп саннарны ап кааптар;

6 одуругда «2 чыл дургузунда чаа технологияларны болгаш дериг-херекселдерни 2 млн. рубльге эвээш эвести ажыглаарынга үндезилеп, продукция (ачы-дуза) үндүрүлгезиниң хемчээлин улгаттырары» деп сөстерни ап кааптар;

дараазында утказыг 2.2 бөлүктү немээр:

Эгелеп чоруур биче инновация лпанияларын деткиири: инновация лпанияларын тургузарынга грантылар	1500	-	1500	Биче инновация бүдүрүлгелериниң санының немей өзүлдези 25 хуу

аайы-биле түңү» деп бөлүкте:
угда «5380» деп саннарны «4090»
-биле солуур;
угда «2790» деп саннарны «1500»
-биле солуур;
» деп бөлүкте:
угда «8900» деп саннарны «6300»
-биле солуур;

5 одуругда «4600» деп саннарны «2000» деп саннар-биле солуур;

8) Программаның 2 капсырылгазын күжүн чидирген деп санаар.

2. Бо доктаалдың күүселдезинге контрольду Тыва Республиканың Экономика яамызынга дагзыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазааның 2009 чылдың май 21-де №209 доктаалынга өскерилгелер киирериниң дугайында

2010 чылдың август 14 №355 Кызыл хоорай

2009 чылдың ноябрь 19-те Тыва Республиканың Чазааның Даргазының «Тыва Республиканың сайгарлыкчы чорук, туризм болгаш информастыг политика адырынга күрүне эргелеп-башкарылгазының чамдык айтырыгларының дугайында» №258 Чарлыынга дүүштүр Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. 2009 чылдың май 21-де Тыва Республиканың Чазааның «Сайгарлыкчы чорук болгаш туризм талазы-биле информастыг, сүме-тайылбыр болгаш методиктиг деткимче көргүзериниң талазы-биле Тыва Республиканы Сайгарыкчы чорук болгаш туризм агентилелиниң күрүне ачы-дузазын чедирериниң Административтиг регламентизин бадылаарының дугайында» №209 доктаалынга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) доктаалда:

а) адында:

«сайгарлыкчы чорук болгаш туризм» деп сөстерни «сайгарлыкчы чорукту сайзырадыр» деп сөстер-биле солуур;

«болгаш туризм» деп сөстерни ап кааптар;

б) эге кезээнде «1997 чылдың февраль 7-де Тыва Республиканың «Туризм дугайында» №706 Хоойлузу-биле» деп сөстерни «Тыва Республиканың Хоойлузу-биле» деп сөстер-биле солуур;

в) 1 пунктуда:

«сайгарлыкчы чорук болгаш туризм» деп сөстерни «сайгарлыкчы чорукту сайзырадыр» деп сөстер-биле солуур;

«болгаш туризм» деп сөстерни ап кааптар;

2) Сайгарлыкчы чорук болгаш туризм талазы-биле информастыг, сүме-тайылбыр болгаш методиктиг деткимче көргүзериниң талазы-биле Тыва Республиканы Сайгарлыкчы чорук болгаш туризм агентилелиниң күрүне ачы-дузазын чедирериниң Административтиг регламентизинге:

а) адында:

«сайгарлыкчы чорук болгаш туризм» деп сөстерни «сайгарлыкчы чорукту сайзырадыр» деп сөстер-биле солуур;

«болгаш туризм» деп сөстерни ап кааптар;

б) I кезекте:

1 пунктуда:

«сайгарлыкчы чорук болгаш туризм» деп сөстерни «сайгарлыкчы чорукту сайзырадыр» деп сөстер-биле солуур;

«болгаш туризм» деп сөстерни ап кааптар;

2 пунктуну дараазында эдилге-биле бижиир:

«2. Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорук болгаш турзим талазы-биле агентилелиниң сайгарлыкчы чорук болгаш турзим талазы-биле информастыг, сүме-тайылбыр болгаш методиктиг күрүне ачы-дузазын чедирер талазы-биле Административтиг регламентизинге:

а) адында:

«сайгарлыкчы чорук болгаш туризм» деп сөстерни «сайгарлыкчы чорукту сайзырадыр» деп сөстер-биле солуур;

«болгаш туризм» деп сөстерни ап кааптар;

б) I кезекте:

1 пунктуда:

«сайгарлыкчы чорук болгаш туризм» деп сөстерни «сайгарлыкчы чорукту сайзырадыр» деп сөстер-биле солуур;

«болгаш туризм» деп сөстерни ап кааптар;

2 пунктуну дараазында эдилге-биле бижиир:

«Административтиг регламентини ажылдап кылган сорулгазы болза:

- Тыва Республиканың сайгарлыкчы чоруктуң ээлери-биле Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының кады ажылдажылгазының дээштиин бедидери;

- сайгарлыкчы чорукту деткииириниң информастыг инфраструктуразын сайзырадыр талазы-биле хемчеглерни боттандырары;

- сайгарлыкчы чорукту сайзырадырының программаларын күүседириниң дугайында медээлер-биле сайгарлыкчы чоруктуң ээлерин деткииириниң инфраструктуразын тургузуп турар сайгарлыкчы чоруктуң ээлерин (сонуургалдыг черлерни), организацияларны хандырары;

- сайгарлыкчы чоруктуң ээлерин деткииириниң инфраструктуразын тургузуп турар организацияларның дугайында медээлер-биле, сайгарыкчы чоруктуң ээлериниң сайзыралынга эргежок чугула өске байдалдыг медээлер-биле (экономика, эрге-хоойлу, статистика, бүдүрүлге-технологтуг медээ-биле, маркетинг талазы-биле медээ-биле) хандырылга.»;

3 пунктуда:

бешки, тоску, он бирги абзацтарны күжүн чидирген деп санаар;

он ийиги абзацты дараазында эдилге-биле бижиир:

«- 2010 чылдың апрель 21-де Тыва Республиканың Чазааның «Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорукту сайзырадырының талазы-биле агентилелдиң дугайында дүрүмну болгаш ооң структуразын бадылаарының дугайында» №151 доктаалы-биле»;

4 пунктуда:

бешки абзацта «болгаш турисчи» деп сөстерни ап кааптар;

чедиги абзацта «болгаш туризм» деп сөстерни ап кааптар;

6 пунктуну дараазында эдилге-биле бижиир:

«6. Ачы-дуза чедирер талазы-биле хүлээлгениң күүселдезин агентилелдиң сайгарлыкчы чорук килдизинге (моон соңгаар—килдис дээр) дагзыр. Ачы-дуза чедирип турган килдис Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнары-биле болгаш тус чер бот-башкарылга органнары-биле дорт кады ажылдаар.

Күрүне ачы-дузаны чедиргениң түңнели болза, сайгарлыкчы чорук талазы-биле информастыг, сүме-тайылбырлыг болгаш методиктиг деткимчени көргүскени болур.»;

7 пунктунуң чедиги болгаш сески абзацтарын күжүн чидирген деп санаар;

в) II кезекте:

8 пунктуда «болгаш туризм» деп сөстерни ап кааптар;

10 пунктунуң ийиги абзазын дараазында эдилге-биле бижиир:

«-Агентилелдиң болгаш «Тыва Республиканың бизнес-инкубатору» күрүнениң автономнуг албан чериниң веб-сайтызында»;

11 пунктуда:

бирги абзацта «Тыва Республиканың сайгарлыкчы чорук болгаш туризм талазы-биле http://tuvatourism.ru» деп сөстерни «Тыва Республиканың бизнес-инкубатору» күрүнениң автономнуг албан чериниң веб-сайтызында» деп сөстер-биле солуур;

сески абзацты күжүн чидирген деп санаар;

тоску абзацта «болгаш туризм» деп сөстерни ап кааптар;

онгу абзацта «болгаш туризм» деп сөстерни ап кааптар;

16 пунктуда «килдистер начальниктери» деп сөстерни «килдис начальниги» деп сөстер-биле солуур;

21 пунктуда «Агентилелдиң http://tuvatourism.ru веб-сайтызында» деп сөстерни «Агентилелдиң болгаш «Тыва Республиканың бизнес-инкубатору» күрүнениң автономнуг албан чериниң веб-сайтызында» деп сөстер-биле солуур;

г) III кезекте:

33 пунктуда:

бирги абзацты дараазында эдилге-биле бижиир:

«33. Сайгарлыкчы чоруктуң сайзыралының болгаш күрүне деткимчезиниң нормативтиг эрге-хоойлу актыларын, сайзырал программаларын Россия Федерациязының, Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнары хүлээп алган, сайгарлыкчы чоруктуң пландарын (баш удур санаашкынарын), анализтиг материалдарны болгаш хамаатыларның болгаш организацияларның сонуургаары өске-даа медээлерни чугаалажып көрген соонда агентилел ону

(Уланчызы 6-гы арында).

(Төнчүзү. Эгези 5-ки арында).

хамаатыларга болгаш организацияларга дараазында хевир-биле халас бээр:»;

ийиги абзацта «Агентилелдиң http: // tuvatourism.ru веб-сайтызында» деп сөстерни «Агентилелдиң болгаш «Тыва Республиканың бизнес-инкубатору» күрүнениң автономнуг албан чериниң веб-сайтызында» деп сөстер-биле солуур;

34 пунктуда «болгаш туризм» деп сөстерни ап кааптар;

43 пунктунуң сески абзазында «структуразында салбырлар» деп сөстерин ап кааптар;

53 пунктуда «чогуур килдистер» деп сөстерни «сайгарлыкчы чорук килдизи» деп сөстер-биле солуур;

54 пунктуда «чогуур килдистерге» деп сөстерни «сайгарлыкчы чорук килдизинге» деп сөстер-биле солуур;

65 пунктуда «чогуур килдистерге» деп сөстерни «сайгарлыкчы чорук килдизинге» деп сөстер-биле солуур;

67 пунктуда:

ийиги абзацты дараазында эдилге-биле бижиир:

«-сайгарлыкчы чоруктуң байдалын болгаш сайзырал деңнелин көргүзүп турар медээлерни болгаш дыңнадыгларны, сайгарлыкчы чорук талазы-биле күрүне политиказын, норматив-эрге-хоойлу башкарылгазын, сайгарлыкчы чорукту деткииириниң күрүне программазын хамаатыларга болгаш организацияларга чедирерин бүгүдеге дыңналдыр чарлаар чепсек-херекселдер-биле хандырар;»;

үшкү абзацта «Агентилелдиң http: // tuvatourism.ru веб-сайтызында» деп сөстерни «Агентилелдиң болгаш «Тыва Республиканың бизнес-инкубатору» күрүнениң автономнуг албан чериниң веб-сайтызында» деп сөстер-биле солуур;

68 пунктуну дараазында эдилге-биле бижиир:

«68. Бүгүдеге дыңнадыгларны Агентилелдиң болгаш «Тыва Республиканың бизнес-инкубатору» күрүнениң автономнуг албан чериниң веб-сайттарынга парлаарының, радиону болгаш телевидениени катай массалыг информация чепсектеринге (моон соңгаар МИЧ дээр) үндүрериниң, семинарларны (чөвүлел хуралдарны, «төгерик столдарны») эрттирериниң аргазы-биле боттандырар.

Хамаатыларга болгаш организацияларга дыңнадыг чедирер албан-дужаалдыг кижилер хамаатыларның болгаш организацияларның боттарының кээп азы телефон дамчыштыр салган чижек айтырыгларын ай санында четчелеп тургузар болгаш оларга харыыларны белеткээр.

Белеткеттинген харыыларны агентилелдиң болгаш «Тыва Республиканың бизнес-инкубатору» күрүнениң автономнуг албан чериниң веб-сайттарынга болгаш МИЧ-лерге парлаар.»;

69 пунктуда:

1 иштики пунктуда «Ол килдистер начальниктери» деп сөстерни «Ол килдис начальниги» деп сөстер-биле, «Килдистер начальниктери харыылаар» деп сөстерни «Килдис начальниги харыылаар» деп сөстер-биле солуур;

2 иштики пунктуда «харыысалгалыг, тус-тус килдистер начальниктери» деп сөстерни «харыысалгалыг килдис начальниги» деп сөстер-биле солуур;

4 иштики пунктунуң чедиги абзазында «болгаш туризм» деп сөстерни ап кааптар;

70 пунктуда:

1 иштики пунктуда «Ол килдистер начальниктери» деп сөстерни «Ол килдис начальниги» деп сөстер-биле, «ажылдап кылырлар болгаш бадылаарлар» деп сөстерни «ажылдап кылыр болгаш бадылаар» деп сөстер-биле солуур;

2 иштики пунктуда «болгаш туризм» деп сөстерни ап кааптар;

3 иштики пунктунуң алдыгы абзазында «Агентилелдиң http://tuvatourism.ru веб-сайтызында» деп сөстерни «Агентилелдиң болгаш «Тыва Республиканың бизнес-инкубатору» күрүнениң автономнуг албан чериниң веб-сайтызында» деп сөстер-биле солуур;

5 иштики пунктуда «болгаш туризм» деп сөстерни ап кааптар;

д) IV кезекте:

71 пунктуда «тус-тус килдистерниң начальниктери» деп сөстерни «сайгарлыкчы чорук килдизиниң начальниги» деп сөстер-биле солуур;

72 пунктуда «килдистер начальниктери боттандырар» деп сөстерни «сайгарлыкчы чорук килдизиниң начальниги боттандырар» деп сөстер-биле солуур;

73 пунктуда «килдистер начальниктери» деп сөстерни «сайгарлыкчы чорук килдизиниң начальниги» деп сөстер-биле солуур;

е) V кезектиң 83 пунктузунуң үшкү абзазында «Агентилелдиң http://tuvatourism.ru веб-сайтызында» деп сөстерни «Агентилелдиң болгаш «Тыва Республиканың бизнес-инкубатору» күрүнениң автономнуг албан чериниң веб-сайтызында» деп сөстер-биле солуур;

ж) Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорук болгаш туризм талазы-биле агентилелиниң сайгарлыкчы чорук болгаш туризм талазы-биле информастыг, сүме-тайылбыр болгаш методиктиг деткимче көргүзер талазы-биле күрүне ачы-дузазын чедирериниң талазы-биле Административтиг регламентизиниң капсырылгазын дараазында эдилге-биле бижиир:

«Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорук болгаш туризм талазы-биле агентилелиниң сайгарлыкчы чорук болгаш туризм талазы-биле информастыг, сүме-тайылбыр болгаш методиктиг деткимче көргүзер талазы-биле күрүне ачы-дузазын чедирериниң талазы-биле Административтиг регламентизиниң капсырылгазы

Тыва Республиканың Сайзырадыкчы чорукту сайзырадыр талазы-биле агентилелиниң адрези, харылзажыр телефоннары, веб-сайтызы болгаш электроннуг почтазы

	Телефоннары, электроннуг адрези	Ажылдаар үези
Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорукту сайзырадыр талазы-биле агентилелдиң директору Адрези: 667000 Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, бажың 1 «б», каб.1	6-20-87 (business-agencyrt@mail.ru)	Ажылдаар шактары 8.00-17.00. Дүштеки чапсары 12.00-13.00 шактар
Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорукту сайзырадыр талазы-биле агентилелдиң директорунуң оралакчызы Адрези: 667000 Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, бажың 1 «б», каб.1	6-25-15 (business-agencyrt@mail.ru)	
Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорукту сайзырадыр талазы-биле агентилелдиң хүлээп алыышкын өрээли Адрези: 667000 Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, бажың 1 «б», каб.1	6-20-87 (business-agencyrt@mail.ru)	
Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорукту сайзырадыр талазы-биле агентилелдиң сайгарлыкчы чорук килдизи Адрези: 667000 Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, бажың 1 «б», каб.4	6-25-18 (business-agencyrt@mail.ru)	

2. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Ведомстволарның чаа хүлээп алганы болгаш ажылдап тускай сорулгалыг программаларын акшаландырары- Тыва Республиканың республика бюджединиң акш хөреңгизин хуваарының талазы-биле конкурс комиссиязының дугайында

2010 чылдың октябрь 15 №422 Кызыл хоорай

2009 чылдың июнь 30-де Тыва Республиканың Чазааның «Ведомстволарның чаа хүлээп алганы болгаш ажылдап турары тускай сорулгалыг программаларын акшаландырары-биле Тыва Республиканың республика бюджединиң акша-хөреңгизин конкурс езугаар хуваарының Чурумун бадылаарының дугайында» №313 доктаалын күүседир сорулга-биле Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Ведомстволарның чаа хүлээп алганы болгаш ажылдап турары тускай сорулгалыг программаларын акшаландырары Республиканың республика бю акша-хөреңгизин хуваарының та конкурс комиссиязын (моон с конкурс комиссиязы дээр) тургу

2. Конкурс комиссиязының мын составын болгаш ооң дугайында бадылаар.

3. Бо доктаалды «Тувинская болгаш «Шын» солуннарга парла

Тыва Республиканың Ча Даргазының бирги оралакчызы

2010 чылдың октябрь 15-те Тыва Республиканы доктаалы-биле бадылаттынган

Ведомстволарның чаа хүлээп алганы болгаш ажылдап турары ту сорулгалыг программаларын акшаландырарынга Тыва Республика республика бюджединиң акша-хөреңгизин хуваарының талазы-б конкурс комиссиязының

СОСТАВЫ

С.И. Тен—Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчызы, экономика сайыды, даргазы;

У.Т. Даваа—Тыва Республиканың саң-хөө сайыдының бирги оралакчызы, дарганың оралакчызы;

Д.Д.Аймаа—Тыва Республиканың Экономика яамызының индикатор эргелелиниң килдис начальниги, харыысалгалыг секретары;

Л.О.Бурбучап—«Тыва Республиканың Профэвилелдер федерациязы» девискээр каттыжыышкынының даргазы (дугуржулга езугаар);

Э.Д. Даваа-Самбуу—Тыва Ре ның Саң-хөө-бюджет хайгаарал биле албанның удуртукчузу;

Н.А. Кадралиева—Тыва Респу Чазааның Аппарадының ком социал-экономиктиг хөгжүлде эр начальниги;

Г.Д. Куулар—Тыва Респу Чазааның Даргазының Канцеляр удуртукчузунуң оралакчызы—д политиказы болгаш хамааты нии лери-биле кады ажылдажылга эр начальниги.

2010 чылдың октябрь 15-те Тыва Республиканы доктаалы-биле бадылаттынган

Ведомстволарның чаа хүлээп алганы болгаш ажылдап турары ту сорулгалыг программаларын акшаландырарынга Тыва Республика республика бюджединиң акша-хөреңгизин хуваарының талазы-б конкурс комиссиязының дугайында

ДҮРҮМ

1. Ведомстволарның чаа хүлээп алганы болгаш ажылдап турары тускай сорулгалыг программаларын акшаландырарынга Тыва Республиканың республика бюджединиң акша-хөреңгизин хуваарының талазы-биле конкурс комиссиязы (Моон соңгаар—конкурс комссиязы дээр) ведомстволарның чаа хүлээп алдынган болгаш ажылдап турар тускай сорулгалыг программаларын ээлчеглиг саң-хөө чылында акшаландырар кылдыр саналдаттынган болгаш (азы) ээлчеглиг саң-хөө чылында акшаландырарын доктаадыр кылдыр саналдаттынган Тыва Республиканың республика бюджединиң акша-хөреңгизин хуваар сорулга-биле тургустунган башкаракчы орган болур.

2. Бодунуң ажыл-чорудулгазынга конкурс комиссиязы Россия Федерациязының Конституциязын, Тыва Республиканың Конституциязын, Россия Федерациязының болгаш Тыва Республиканың хоойлужудулгаларын, а ол ышкаш бо Дүрүмнү удуртулга болдуруп турар.

3. Конкурс комиссиязының составын Тыва Республиканың Чазаа бадылаар.

4. Конкурс комиссиязы ведомстволарның чаа хүлээп алдынган болгаш ажылдап турар тускай сорулгалыг программаларын ээлчеглиг саң-хөө чылында акшаландырар кылдыр саналдаттынган болгаш (азы) ээлчеглиг саң-хөө чылында акшаландырарын доктаадыр кылдыр саналдаттынган Тыва Республиканың республика бюджединиң акша-хөреңгизин хуваар талазы-биле шиитпирни хүлээп алыр.

5. Конкурс комиссиязының шиитпирлээр чүүлдеринге кирип турар айтырыглар талазы-биле медээлерни конкурс комиссиязы Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарындан, күрүне болгаш өске-даа организациялардан негээр эргелиг.

6. Конкурс комиссиязы бодунуң ажыл-чорудулгазын конкурс комиссиязының даргазының хүлээп алганы болгаш бадылааны ажыл планынга дүүштүр боттандырар.

7. Конкурс комиссиязының ажыл-чорудулгазынга дорт удуртулганы конкурс комиссиязының даргазы боттандырар. Конкурс комиссиязының даргазы чокта ооң хүлээлгезин конкурс комиссиязының даргазының оралакчызы күүседир.

8. Конкурс комиссиязының даргазы:

- конкурс комиссиязының аж планын бадылаар;

- эргежок чугула организас-ц лекчи документилерге ат салыр;

- конкурс комиссиязының хурал планынга дүүштүр чорудар.

9. Конкурс комиссиязының хар лыг секретары чугаалажыр айтыр даңзызын белеткээр болгаш хура колдарын долдурар.

10. Конкурс комиссиязының эргежок чугула апарганда эрттирер конкурс комиссиязының составын тыындан эвээш эвези киришкенд эргелиг деп санаттынар.

11. Конкурс комиссиязының хур хүн айтырыын конкурс комисси даргазы бадылаар.

12. Киришкеннерниң хөй кези дылаашкыны-биле шиитпирни хүлээ Бадылаашкыннар саны деңнежи бе хурал даргазының шиитпири күштүг

13. Республика бюджединиң ак реңгизин конкурс езугаар хуваага нели-биле акшаландырар кылдыр даттынып турар болгаш (азы) ээлчег хөө чылында акшаландырарын док кылдыр саналдаттынып турар ведо ларның тускай сорулгалыг програм ның даңзызын конкурс комиссиязы зар. Акшаландырар кылдыр саналда турар болгаш (азы) ээлчеглиг саң-х лында акшаландырарын доктаадыр к саналдаттынып турар ведомствол тускай сорулгалыг программаларын зызын бадылаар дугайында пртокол курс комиссиязының даргазы б секретары ат салыр.

14. Акшаландырар кылдыр санал нып турар болгаш (азы) ээлчеглиг с чылында акшаландырарын доктаады дыр саналдаттынып турар ведомство тускай сорулгалыг программаларын зызын болгаш оларны бадылаан прот дарны конкурс комиссиязының секр эртип турар чылдың октябрь 1-ге чед ва Республиканың Саң-хөө ямыз чорудар.

15. Конкурс комиссиязының орга тыг хандырылгазын Тыва Республик Экономика яамызы болгаш Тыва Ре ликаның Саң-хөө яамызы боттанды

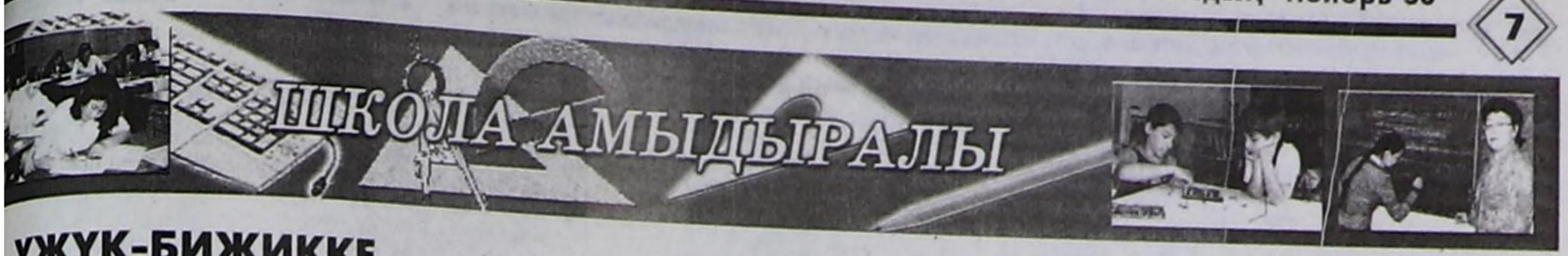

ҮЖҮК-БИЖИККЕ ӨӨРЕДИП ЧОРУУР

Бистиң ававыс Тамара Салчаковна Тондар 1950 чылдың ноябрь айның нүзүнде Чөөн-Хемчик кожууннуң Чадаана хоорайга төрүттүнген. Ол— ан-хаакчыт Салчак Өргүтмаaевичиниң хөй уругларының бирээзи. вые эрте чажында-ла өскүс арткан. Ынчангаш ачазының кады төрээн мазы Салчак Балганович биле Шаңгыр Сүрүновна сугнуң өг-бүлези рап алган. Олар боттары база хөй ажы-төлдүг болгаш, уруглары-биле дөмей эргеледип, чассыдып өстүрген.

вые 1958 чылда Мугур-Аксының орту-лазын чедиишкинниг доoскаш, баш-р күзелин чедип алыры-биле Кызыл-кы училищезинче кирип алган. Баш-ежилди чедип ап, ону үре-түңнелдиг алгаш, Тожу кожууннуң Ий суурнуң луг школазынга күш-ажылының эге рын эгелээн. Аңаа ажылдап тургаш, Василий Колович-биле таныжып, өг-үп чурттай бергеннер. Дун урууи ел адап алганнар.

ыралының аайы-биле Мугур-Аксы 1973 чылда көшкеш, ында бичии ы үжүк-бижикке өөредип ам-даа бо е чедир хүндүлүг башкы болуп чоруур. Ажылдап тургаш Кызылдың институдун бот-өөредилге-биле лган. Бо хөй чылдар дургузунда тарны номчуп, бижип өөретпээн тайгы өөреникчилери безин ам улуг апарып, амыдыралдың ажыл-чедиишкинниг ажылдап чоруурлар. чурттаан ынак эжи чырык өртемчей-ле чоруй барганы-биле ол хөй ажы-е чааскаан арткан. Ынчалза-даа ргелерге торулбайн, кызымаа бол-лу-биле бурунгаар көрүп, чааскаан ын бут кырынга тургузуп, шуптузун кижилер кылдыр өстүрүп кижизит-ы үеде ажы-төлү тус-тузунда өг-эртем-билиглиг, аңгы-аңгы мерге-г ажылдап чоруурлар. Ийи уруу изин салгап, башкы мергежилдиг чоруурлар. Ававыс— 5 чаптанчыг ның энерелдиг кырган-авазы.

Ававыс— хөй-нити ажылдарының идепкейжизи болгаш кожуун, сумунуң эң-не идепкейлиг кижилерниң бирээзи. Олут орбас, бир-ле ажылды, бир-ле дуза-дектимчени кылган турар кижи. Амгы үеде арбан депутады.

Ол— «Улус өөредилгезиниң тергиини», «Өөредилгениң алдарлыг ажылдакчызы» аттарның төлептиг эдилекчизи. Ынчангаш ававыска Башкы чылында ажылынга ам-даа хөй чедиишкиннерни күзеп, бичии, чаптанчыг өөреникчилерни күзеп тур бис. А ол ышкаш башкы мергежилин шилип алгаш, аныяк-өскенни эртем-билигге өөредип чоруур буянныг үүлени күүседип чоруур башкыларга бүгүдеге экини күзедивис. Башкылар дээрге ниитилелдиң бир улуг кезээн тургузуп турар кижилер-дир. Олар— бистиң үлегеривис-тир.

Надежда ТҮЛҮШ,
Шончалай КАЗЫРЫК.

Чурукту хуу архивтен алган.

Мугур-Аксы суур. Мөңгүн-Тайга кожуун.

Уруг — ада-ие — башкы

МЕДЕРЕЛДИГ НОМЧУЛГА ДЕП ЧҮЛ?

1. Медерелдиг номчулга — уруг номчуп турар үезинде чүнүң дугайында номчуп турарын билип олурары, чүнү номчаанын сайгарып билири.

2. Номчуп турар уруг баштай бодунга чүү дээш номчуур сорулганы салып алганын билген турар.

3. Медерелдиг номчулга дээрге-ле, номчулганың аргаларын медереп билири, ону экижидери.

Уруглар школага киргеш, номчулгага бергедежи бээрлер. Номчуп билбес уруг онаалга кылып шыдавас. Аңаа канчаар дузалажырының аргаларын бодумнуң хөй чылдарда ажылдаан арга-дуржулгамны болгаш эртемденнерниң сүмезин үлежикседим. Чүге дизе үениң негелдези-биле 6-7 харлыг уруг школага номчуп билир кылдыр чедип келир. Ынчал кээрге, кол номчулгага белеткел ада-иеден, кижизидикчи башкылардан хамаар-жыр. Медереп билири, ону сайзырадыры— уругнуң өзүлдезинге эң-не кол чүүл. Анаа-ла номчуп билири база медерелдиг номчууру ийи аңгы хевир болур.

Бичии уруглар бичиизинден-не ада-иези-биле ойнап, онаалгазын кады кылып чаңчыккан болур. Ынчал кээрге, уруг бүрүзүнүң бот-башкарылгазы азы бодунуң ажылдап өөренмээн чылдагааннары аңгы-аңгы.

Номчаан чүүлүн медереп азы утказын билиндирери уругнуң келир үезинге улуг идигни бээр. Бичии кижи ойнап турар апаарга, уругга ойнааның соонда-ла ойнаарактарын аайлай салыр кылдыр өөредир. Ол хүнден эгелеп-ле уругнуң бот-башкарылгазынга, харыысалгалыг болурунга кижизидип турарывыс ол. База ол ышкаш ойнаарактарны аайлап салып алырга, ол арыг-силиг, үрелбес, камныг болур дээн ышкаш билигни билиндирерге, уруг чүү дээш оларны аайлаарыл дээн ышкаш сорулгазын билир апаар.

Ада-ие, башкы уруглар-биле харылзажырының хемчээлин билген турар ужурлуг. Башкы, ада-ие уругларга чоок болурундан аңгыда, олар кол сорулгазын билген турар — уругну өөредири, кижизидери. Башкы-даа, ада-ие-даа эң хөй күштү өөредилгеже үндүрерге-даа, түңнели чамдыкта ындыг-ла бедик эвес болур. Ол чүге ындыгыл? Чүге дизе уругнуң бот-башкарылгазы сайзыраваан, боду ажылдап шыдавас.

Школачыга номчуур чүүл берип каарга, ооң номчуур күзели бар бе? Ону канчап билип алырыл деп айтырыг — башкының, ада-иениң кол сагыш салыр чүүлү. Школага башкы чаңгыс ном-биле уруглар-биле ажылдаары чиик. Чүге дизе класска шупту ол-ла сөзүглелди катай сайгарар. Ол сөзүглелди шупту номчуурун күзээр бе? Ону сайгарбас, чүге дизе ол школа программазы, ону хажыдар эрге бисте чок. Ынчангаш күзээр, күзевес-даа болза, номчуур апаар. Баштай уругнуң медерелин оттуруп сайзырадырынга ада-иениң, башкының дузазы кол рольду ойнаар. Уруг белен чүүлдерге өөрени бээр болза, ооң бот-башкарылгазы болгаш ажылды боду кылыр чаңчылы куду болур. Баштай чүү-даа чүвеге уругнуң сонуургалын бедидер, ону сайзырадырда, чүнү канчаарыл?

1. Уругну кайгадыптар, сонуургадыптар, бодандырыптар айтырыглар дузалаар.

2. Уруг бодунуң, бичии-даа бол, ажыдыышкынын чедип алырын күзээр. Ол бүгүге өөредирде ада-иениң манаашкыны, шыдамык чоруу херек.

3. Уруг ону чүү дээш кылыр ужурлуг чүвел-дээрзин медереп билиптер болза-ла, чедиишкиннер чайгаар-ла чедип кээр.

Боду бодун тиилеп билири— кижи бүрүзүнге улуг чедиишкин. Медереп билип өөренген кижи чазыглар кылбас болур.

Галина МОНГУШ.

Кызыл-Мажалык суур.

СӨСТҮҢ БОЛГАШ ЧАҢЧЫЛДАРНЫҢ ЧАРАЖЫН — УРУГЛАРГА

ызылдың 9 дугаар гимназиязы 1989 чылдан 2010 а чедир ортумак школадан национал гимназияның елинге чедир белен эвес орукту эрткен. Чээрби ың дургузунда школаның сайзыралы дээш хөй ыг аныяк болгаш дуржулгалыг башкылар шудургу дап келген. Национал гимназияны сайзырадырынга гланыышкынның бирээзи уругларга төрээн дылын аш чечен чогаалды, езу-чаңчылдарны угаадып ндирери болур.

ияның тыва дыл болгаш ашкыларының метод-де 7— дээди, 4 — бирги, тегорияның 12 башкызы урар. Олар Кызылдың башкы институдун аңгы-дарда база ТывКУ-ну р. Ам бо хүнде чаңчыл-ш янзы-бүрү угланыыш-, гимназия, коррекция да күрүне стандартта-ып тургускан программа-дап турар. Школаның нериниң бирээзи гим-тарны тыва дылды өске ңнеп, быжыг билигни е ийи бөлүкке чарып чедип алган. Башкылар билиг чедип алырынга рга-методтарны, чаа ның аргаларын кичээл-лап, класстан дашкаар жылдарны, солун ужу-арны, мөөрейлерни рар. Ол ышкаш хоорай, чергелиг семинарларга, эртем-практиктиг конференция-ларга киржип, арга-дуржулгазын тарадып турарлар.

Гимназияда тургустунган немелде өөредилге төвү-биле сырый харылзааны тудуп, «Саянның чаңгызы» деп литература клувунуң өөредиглиг кичээлдерин база юбилейлиг авторларга тураскааткан кежээлерни Тываның сураглыг чогаалчылары-биле кады эрттирери шагда-ла чаңчыл апарган. Чижээлээрге, Е.Д.Танова, М.Б-Х.Кенин-Лоспан, К.К.Кудажы, А.А.Даржай, Ч.Ч.Куулар дээш, оон-даа өскелер-биле. Бүгү-делегей чергелиг Чогаалчылар хүнүн демдеглээри гимназияда доктааттынган. Критиктер Д.С.Куулар, М.А.Хадаханэ-биле, аныяк чогаалчылар Тайгана Очур, Менги Ооржак, Радион Донгак, Айланмаа Хертек-биле ужуражылгаларны улуг класстарның уруглары аажок сонуургаарлар. Ол ышкаш С.Пюрбю, А.Үержааның чырык адынга, С.А.Сарыг-оолдуң 100, К.К.Кудажының 80 харлаанынга мөгейиг шагын уруглар-биле демнежип эрттирген.

Төрээн Тывавыстың алдарлыг кижилерин аныяк салгалдың билири чугула. Ынчангаш баштайгы тыва режиссер Сиин-оол Лакпаевич Оюнга тураскааткан кежээни С.Ч.Шулуу-Маадыр, Россияның Маадыры генерал С.К.Шойгуга тураскааткан класс шагын Н.Ш.Ондар, аныяк шүлүкчүлер-биле С.Д. Санчы болгаш өске-даа башкылар кижизидикчи утка-шынарлыг ужуражылгаларны эрттирген.

Уругларны эп-найыралдыг, хүндүлээчел, сагыш човаачал болурунга, кожа-хелбээ чурттап турар чоннарның культуразын, езу-чаңчылдарын сонуургаар чорукка кижизидип, шинчилел ажылдарын, литературлуг сайгарылгалар кылырынга өөредип, хоорай, республика чергелиг олимпиадаларга, школачыларның «Бурунгаар базым» деп эртем-практиктиг конференцияга кииріштирип турар.

Чылдың-на солун, ханы утказыг, угаан сайзырадыр тускай темалыг декадаларны, угаан сайзырадыр оюннарны, номчулга конференцияларын чогаалчылар, эртемденнер, школаның болгаш К.И. Чуковский, А.С.Пушкин аттыг библиотека ажылдакчылары-биле кады эрттирерлер.

Школаның архивинден чурук.

С.Ч.Шулуу-Маадыр— гимназияның тыва дыл болгаш чогаал болгаш езу-чаңчылдар эртемнериниң дуржулгалыг башкызы. Ол оолдарның кижизидилгезинче, өг-бүле педагогиказынче улуг сагышты салып, езу-чаңчылдар талазы-биле программалар тургузарынга улуг үлүүн киирген. Сөстүң күжү, сөстүң чаражы-биле ажы-төлдү кижизидер аргаларны тып, уругларның аас чогаалга хандыкшылын бедидер дээш, 5-8 класстарның оолдарындан «Чечен-мергеннер» деп бөлгүмнү 1992 чылдан бээр тургузуп, амгы үеде оларның 5-ки салгалын өстүрүп, чоннуң чечен-мерген болгаш угаадыглыг сөстерин шиңгээдип ап, радио-телевидениеге нептередип чоруур.

Арга-дуржулгалыг башкылар: Н.Ш.Ондар, С.Д.Санчы, У.А.Стал-оол, Т.Ч.Байыр-оол болгаш улуг башкыларывыстың арга-сүмезин хүн бүрүде ап, арга-дуржулгазы үлегер-чижек кылып, чоннуң ажы-төлүн өөредип кижизидеринге үлүүвүстү кииріштирип, өөредилге-кижизидилге талазы-биле үениң аайы-биле тургустунуп келген негелделерни күүседир дээш гимназияның тыва дыл болгаш чогаал, езу-чаңчылдар башкылары сөстүң болгаш чаңчылдың чаражын уругларга билиндирип, кызымаккай ажылдап турар.

Чечек САРЫГЛАР,
Кызылдың 9 дугаар гимназиязының тыва дыл болгаш чогаал методчөвүлелиниң удуртукчузу.

«Кызыл ЧЭТ» ААН-ниң берип турары чылыг энергиязының 2011 чылда таривин доктаадып тургузарының дугайында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ТАРИФТЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ АЛБАНЫНЫҢ ДОКТААЛЫ

2010 чылдың ноябрь 25, №42, Кызыл хоорай

2010 чылдың июль 27-де «Чылыг хандырылгазының дугайында» №190-ФХ Федералдыг хоойлуга, 2004 чылдың февраль 26-да РФ-тиң Чазааның «Россия Федерациязынга электри болгаш чылыг энергиязынга хамаарыштыр өртектер тургузарының дугайында» №109 доктаалынга (сөөлүнде кирген өскерилгелер-биле кады) дүүштүр, Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының дугайында Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың май 15-те №604 доктаалы-биле бадылааны Дүрүмге болгаш Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының баштаар чериниң 2010 чылдың ноябрь 25-те №9 протокол шиитпиринге үндезилеп, Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының **доктаадыры болза:**

1. «Кызыл ЧЭТ» ААН-ниң тарифтерин №1,2 капсырылгалар езугаар доктаадып тургузар.
2. Бо доктаалдың 1 пунктузунда доктаадып тургустунган тарифтер 2011 чылдың январь 1-ден эгелеп күштүг болуп кирер.

Тарифтер талазы-биле албанның удуртукчузунуң хүлээлгезин күүседип турар Е.В. КАРАТАЕВА.

Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының 2010 чылдың ноябрь 25-те №42 доктаалынга № 1 капсырылга

2011 чылда «Кызыл ЧЭТ» ААН-ниң хереглекчилеринге чылыг энергиязының тарифтери

		Чылыг энергиязының тарифтери Базыышкынныг бус			
		Изиг суг	2,5-тен 7,0 кг/кВ.см чедир	2,5-тен 7,0 13,0 кг/кВ.см чедир	Чалымныг болгаш серидеткен бус
1.1.	Чылыг энергиязының бүдүрүлгезин болгаш дамчыдылгазын төлеп турар хереглекчилер				
1.1.1.	Бюджет хереглекчилери				
1.1.2.	Чаңгыс ставкалыг руб./Гкал	914,66 (НӨҮ чокта)			
	Ийи ставкалыг руб./Гкал				
1.2.1.	Өске-даа хереглекчилер				
1.2.2.	Чаңгыс ставкалыг руб./Гкал	914,66 (НӨҮ чокта)			
	Ийи ставкалыг руб./Гкал				
2.1.	Чылыг энергиязының бүдүрүлгезин төлеп турар (чылыг энергиязын бүдүрүкчүнүң коллекторундан ап турар) хереглекчилер				
2.1.1.	Бюджет хереглекчилери				
2.1.2.	Чаңгыс ставкалыг руб./Гкал	677,63 (НӨҮ чокта)			
	Ийи ставкалыг руб./Гкал				
2.2.1.	Өске-даа хереглекчилер				
2.2.2.	Чаңгыс ставкалыг руб./Гкал	677,63 (НӨҮ чокта)			
	Ийи ставкалыг руб./Гкал				

Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының 2010 чылдың ноябрь 25-те №42 доктаалынга № 2 капсырылга

2011 чылда чылыг энергиязын дамчыдар талазы-биле ачы-дузаның тарифтери

Чылыг энергиязын дамчыдарының талазы-биле ачы-дуза чедирип турар организацияның ады	Тариф рубль—биле г/кал шакта, 1 айда
	26486,11
«Кызыл ЧЭТ» ААН	6225,8
«Кызыл-чылыдылга» КУБ	20260,3

Бистиң республикавыста организацияларның, фирмаларның удуртукчуларынга, хуу сайгарлыкчыларга болгаш чурттакчы чонга КЫЙГЫРЫГ

Соок кыштың келгени-биле Ниити-россияның хөй-ниити «Россияның уруглар фондузу» чаагай сеткил фондузунуң Тыва регион салбыры, Ниити-россияның өг-бүлени болгаш ие-чашты камгалаарының «Ава» чаагай сеткил фондузу, Чаш уругнуң эргелериниң талазы-биле республиканың чаагай сеткил фондузу 2010 чылдың ноябрь 15-тен декабрь 31-ге чедир кышкы эт-херексел, идик-хеп, ойнаарактар, өөредилгеге ажыглаар чүүлдер болгаш акша-хөреңги чыыр талазы-биле **«Чылыг кыш»** деп акцияны эрттирип турар. Ону Тыва Республиканың эвээш орулгалыг чединмес өг-бүлелериниң уругларынга чедиштирер.

Силерниң деткимчеңер чаагай сеткилдиг кижилер бистиң аравыста хөй дээрзинге чаштарны бүзүредир.

Эт-септи, идик-хепти, ойнаарактарны дараазында адресте чыып турар: **Кызыл хоорай, Чүлдүм кудумчузу, 45. Уругларның уран чүүл школазының бажыңы, Ниити-россияның хөй-ниити «Россияның уруглар фондузу» чаагай сеткил фондузунуң Тыва регион салбыры. Тел. 2-64-47.**

Реквизиттер: ИНН 1701012824, КПП 170101001, р/счет 40703810057000000009, кор.счет 30101810400000000738, БИК 049304738 ФБ Тувинский РФ ОАО «Россельхозбанка» г. Кызыл.

Юбилейиңер-биле!

Чеди-Хөл кожууннуң Сайлыг суму чагыргазының даргазы **Татьяна Чертаг-ооловна ДАРМАЖАА** бо хүннерде 55 харлаан. Бүзүрелин аңаа көргүзүп, соңгуп алган чонунуң мурнунга ол ак сеткилдиг ажылдап чор[...] удуртукчу. Юбилейин таварыштыр коллегавыска, даргав[...] кадыкшылды, өлчей-кежикти, моон соңгаар-даа чайынна[...] чедиишкиннерни күзедивис.

Хову-Аксының, Сайлыгның чагырга черле[...]

ТӨЛЕП КААШ, ШӨЛЭЭН ЧУРТТААР

• *Кымның өрези эң хөйүл?*

Энергия курлавырлары болгаш чуртталга-коммуна[...] дузазы дээш өрелерни төлээриниң болгаш[...] болдурбазының талазы-биле айны республикага н[...] 25-тен эгелеп чарлаан. Тываның Үлетпүр болгаш эне[...] ка яамызынга болган ужуражылгага яамының удурту[...] Карим Сагаан-оол ол нарын айтырыгның болга[...] шиитпирлээр талазы-биле Чазактың ап чорудуп т[...] хемчеглериниң дугайында журналистерге танышты[...]

Электри болгаш чылыг энергиязы дээш хереглекчилерниң өрези бо хүнде республикада 658 млн. рубль четкен, ол чыл эгезинден тура 306 млн. рубльге азы 2 катап өскен.

Хереглекчилерниң талазындан өре төлевес чорук республиканың энергетика талазы-биле айыыл чок чоруунга озалдыг деп, сайыт санап турар. Дериг-херекселдери 70 хуу чедир эргижирээн бүдүрүлгелер кирип келген эвээш-биче акшаны бүдүрүлге күчүлерин чаартырынче эвес, хөмүр-даш садып алырынче, шалың төлээринче, соңгаарладыр арга чок септелгелер кылырынче чарыгдап турар.

Электри энергиязы дээш төлеттинмээн 452 млн. рубльдиң 44 хуузу, азы 199 млн. рубли чурттакчы чоннуу болуп турар. Чылыг энергиязының 206 млн. рублиниң 87 хуузу, азы 179 млн. рублин чурттакчылар төлевээн.

Электри энергиязы дээш эң хөй өре Кызыл хоорайда болуп турар—77 млн. рубль. Чыл эгезинден 37 млн. рубльге өскен. Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Кызыл болгаш Барыын-Хемчик кожууннарның чурттакчылары өрелерин бүдүн чартык—ийи катап өстүргеннер, а Ак-Довурак хоорай—үш катап—5 млн. рубль турганындан 15 млн. чедирген.

Чылыг энергиязының өрезин бүдүн чартык—ийи катап өстүрген черлерге Кызыл, Ак-Довурак хоорайлар болгаш Чеди-Хөл кожуун хамааржыр. Өрени колдуунда ажылдавайн турар чурттакчылар төлевейн турар.

Чамдык хамаатыларның харыысалга чогу-биле чергелештир энергетиктерниң боттарының база чедир ажылдавайн турарындан өрелер көвүдеп турар деп, Карим Сагаан-оол айыткан. Дыка хөй чурттакчылыг черлерде төлевирлерни хүлээп алыр болгаш мурнунда төлеттинген акша-биле шүүштүрер черлер чок, контролерлар чедишпес болуп турар.

Чуртталга-коммунал ажыл-агыйында база байдал ындыг хевирлиг дээрзин Чуртталга-коммунал ажыл-агыйы талазы-биле агентилелдиң

директору Сергей Решет[...] чугаалаан. Коммунал ач[...] дээш чоннуң өрези 98 млн. [...] четкен, ооң 45,5 миллиону [...] хоорайга онаажыр. Чамд[...] квартираларлыг бажыңн[...] өрези миллион ажып турар.

Ындыг чоруктуң түңне[...] компаниялар эргелекчиле[...] ачы-дузаның шынарын эк[...] болгаш ассортиментизин к[...] тыр талазы-биле акша-хөр[...] тускайлап бербейн турар. Ол [...] харыысалга чок улустуң ур[...] өре кылбайн турар ак сет[...] чурттакчыларның когарап т[...] дыр. Чижек кылдыр хурал[...] пак суурну айыткан. Ооң [...] такчылары котельнаяның аж[...] хамаарыштыр чылыдыр ода[...] үргүлчү хомудап келгеннер. Х[...] дадан илерээни—суурнуң ч[...] чыларының өрези 1 миллион [...] шулай берген. Ооң улам[...] четчир хөмүр-даш садып шы[...] турар.

Ол хуралга республиканы[...] чурттакчыларынга, юриди[...] черлерге кыйгырыг үнд[...] болгаш бар өрезин Чаа чылга [...] төлээриниң онза чугулазын [...] кан. Төлевирлерни чогуур уе[...] кылыры дээрге одалга сезо[...] чогумчалыг эртери, бүдүрүлг[...] ниң болгаш албан черле[...] үзүктелиишкин чок ажылд[...] чурттакчы чоннуң аал-ора[...] чылыг турары-дыр. Ооң-биле [...] лештир чүгле кыйгырыглар-[...] кызыгаарлаттынмас, өрел[...] төлевестерге норматив-эрге-х[...] баазазында көрдүнген бүг[...] раларны шыңгыызы-биле аж[...] херек дээрзин база демдеглэ[...]

Бистиң к[...]

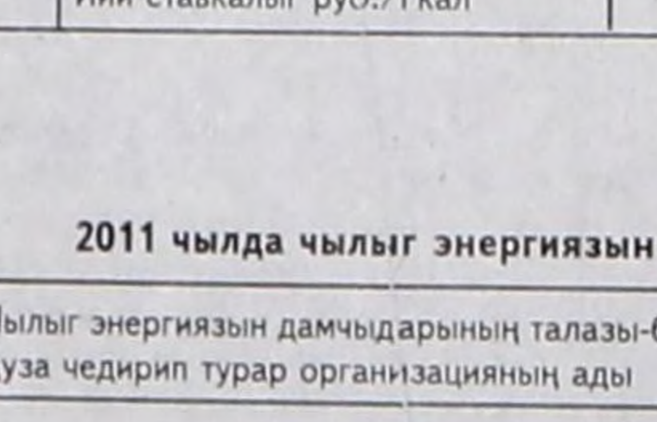

ШЫН Индекс 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редакторнуң хүлээлгезин күүседип турар В.О.КУУЛАР.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор—2-01-35, редакторнуң оралакчызы — 2-19-87, тел: факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91. e-mail:shyntuva@mail.ru

КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис—2-18-10, культура, өөредилге — 2-03-88, чагаа — 2-17-09, көдээ ажыл-агыйы — 2-17-09 очулга — 2-03-87, үлетпүр — 2-40-77.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.
Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.
Тираж 7610. Чагыг 144. Номерни парлалгаже дужааганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 20.00.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810900000010000 ОАО НКО "Тувакредит" [...] Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810700000000740 БИК 049304740[...]

Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш масса[...] коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Ортаакы Сибир[...] регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солунну 2004 чылдың май 14-те эде бүрүткээн.

Херечилелдиң дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730.
ТР-ниң «Тываполиграф» ААН-га парлаан.
(Кызыл, Щетинкин-Кравченко, 1).

Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бодалдар[...] редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынган саннары болг[...] өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар боттары харыылаар.